

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2009

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Lech Goraj
dr inż. Stanisław Mańko
dr inż. Dariusz Osuch
mgr inż. Renata Płonka

Warszawa 2009

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-007-4

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury	8
2.2.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk	9
2.3.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie	9
2.4.	Pole obserwacji gospodarstw z regionu Małopolska i Pogórze.....	10
2.5.	Pole obserwacji Polskiego FADN	11
3.	Analiza wyników standardowych.....	12
3.1.	Wyniki standardowe według typów rolniczych	12
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych.....	12
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	14
3.2.	Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	30
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	30
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	32
3.3.	Wnioski	49

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	9
Wykres 3	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	10
Wykres 4	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze	10
Wykres 5	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN.....	11
Wykres 6	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	13
Wykres 8	Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	13
Wykres 9	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych	14
Wykres 10	Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 11	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	15
Wykres 12	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	16
Wykres 13	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 14	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 15	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnych według typów rolniczych	18
Wykres 16	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 17	Koszt wytworzenia 100 zł produkcji według typów rolniczych	20
Wykres 18	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 19	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	21
Wykres 20	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych	22
Wykres 21	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych.....	23
Wykres 22	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	23
Wykres 23	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	24
Wykres 24	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	24
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	25
Wykres 26	Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	26
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	26
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	27
Wykres 29	Struktura aktywów w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych.....	27
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych	28
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych	29
Wykres 32	Struktura pasywów w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych	29
Wykres 33	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	30
Wykres 34	Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU) ..	31
Wykres 35	Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	31
Wykres 36	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej.....	32

Wykres 37	Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 38	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 39	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 41	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 42	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 43	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 44	Koszt wytworzenia 100 zł produkcji według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 45	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej....	39
Wykres 46	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 47	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 48	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 49	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 50	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 51	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 52	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 53	Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 54	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 55	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 56	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 57	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 58	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 59	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna do Spraw Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości Krajów Członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Urząd Statystyczny Unii Europejskiej.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ- PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej- Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników standardowych¹.

Przedmiotem zaprezentowanej dalej analizy są wybrane wyniki uzyskane przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w 2008 r. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych z reprezentatywnej statystycznie próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM'2002², stanowiła co najmniej 2 ESU. Analizowane dane są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN liczącego w analizowanym roku 753 253 gospodarstwa towarowe w Polsce³.

Celem analizy jest ocena sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2008 r.

Analizę wykonano dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). Dodatkowo zaprezentowano rozkłady gospodarstw rolnych w poszczególnych regionach według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej. Ocena sytuacji ekonomicznej gospodarstw w regionach nie była jednak przedmiotem tego opracowania⁴.

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analizę podzielono na dwie części. W pierwszej zaprezentowano rozkłady gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju i poszczególnych regionów FADN. Natomiast w drugiej przedstawiono analizę wybranych zmiennych: analizę rozpoczyna przedstawienie podstawowych zasobów będących w posiadaniu gospodarstw rolnych, a także struktura standardowej nadwyżki bezpośredniej. W dalszej kolejności zaprezentowano wyniki uzyskane w poszczególnych grupach gospodarstw.

---

¹ Goraj L.; Mańko S., Osuch D.; Płonka R.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

² Metodologia liczenia współczynników SGM dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Skarżyńska A.; Goraj L.; Ziętek I.: PW nr 4 „Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce”, raport PW nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005.

³ Goraj L., Osuch D., Sierański W.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2008. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2007.

⁴ Patrz: przypis 5, na str. 8

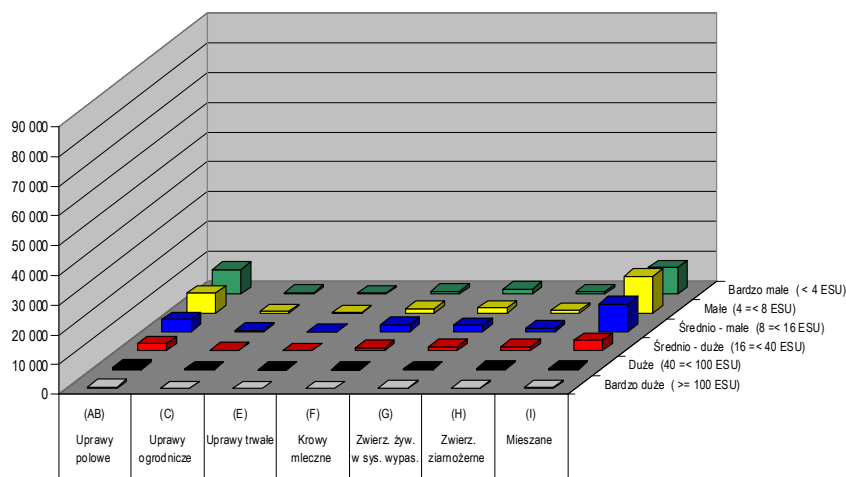
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN⁵ i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polach obserwacji poszczególnych regionów FADN oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁶: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Pomorze i Mazury

W polu obserwacji regionu 785 (Pomorze i Mazury) znajdowało się 76 864 gospodarstwa. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (typ I – 34 851 gospodarstwa) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ AB – 22 346 gospodarstw). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, gospodarstwa skoncentrowane były głównie w klasach od 2 do 16 ESU. W klasach tych znajdowało się 83% gospodarstw z tego regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

⁵ Szczegółowe informacje na temat wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN można znaleźć:

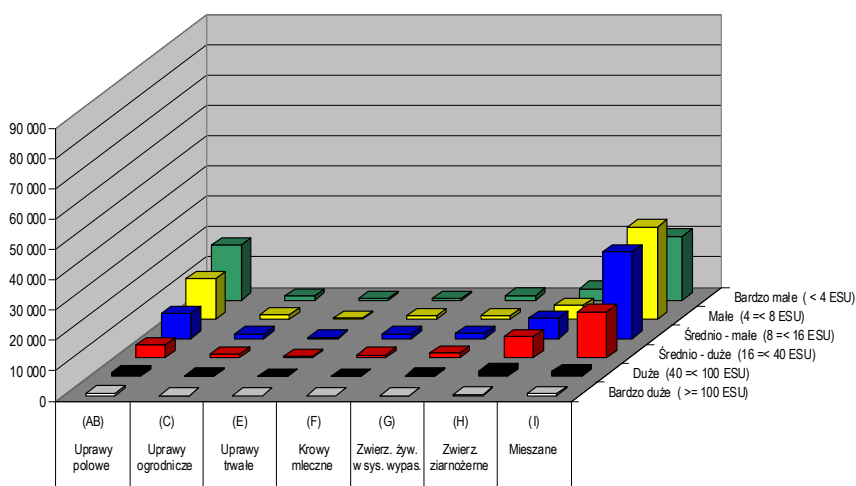
1. Brzezik R.; Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
2. Smolik A.; Olewnik E.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
3. Osuch D.; Zmarzłowski K.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
4. Tarasiuk R.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze Część I. Wyniki standardowe oraz Część II. Analiza wyników standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

⁶ Commission Decision 2003/369/EC: of 16 May 2003 amending Decision 85/377/EEC establishing a Community typology for agricultural holdings (notified under document number C(2003) 1557).

2.2. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk

W regionie Wielkopolska i Śląsk znajdowało się ponad dwa razy więcej gospodarstw niż w regionie Pomorze i Mazury. Pole obserwacji regionu 790 (Wielkopolska i Śląsk) obejmowało 184 840 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 52% gospodarstw z tego regionu), następnie gospodarstwa nastawione na uprawę polową (ok. 25% gospodarstw). Region ten wyróżnia się wśród innych regionów grupą gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa do 16 ESU (80% gospodarstw) (patrz: Wykres 2).

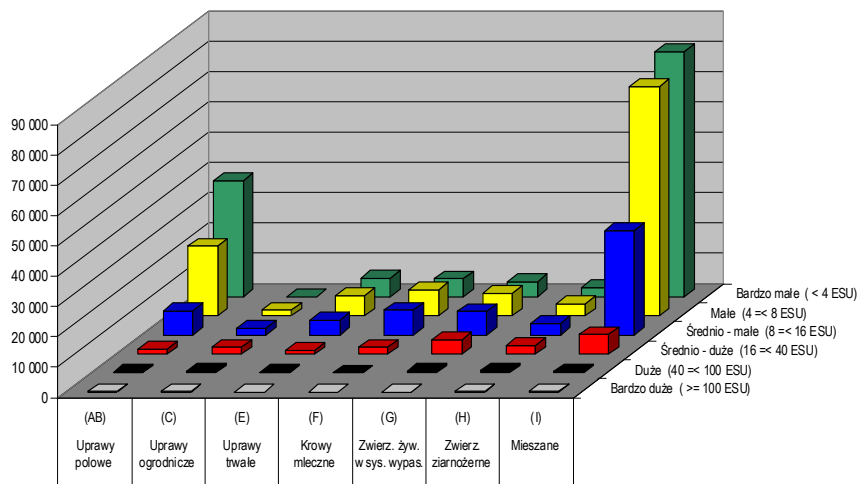
Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

2.3. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie

W polu obserwacji Polskiego FADN najczęściej gospodarstw znajdowało się w regionie 795 (Mazowsze i Podlasie). Region ten reprezentowało 361 793 gospodarstwa, co stanowiło 48% gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji. W tym regionie dominowały gospodarstwa o typie z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 54% gospodarstwa z tego regionu) oraz o typie uprawy polowej (19%). Ponad 93% gospodarstw znalazło się w klasie wielkości ekonomicznej do 16 ESU. W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym dominowały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych oraz zwierząt żywionych w systemie wypasowym (14% gospodarstw z tego regionu) oraz w uprawach trwałych (5% gospodarstw) (patrz: Wykres 3).

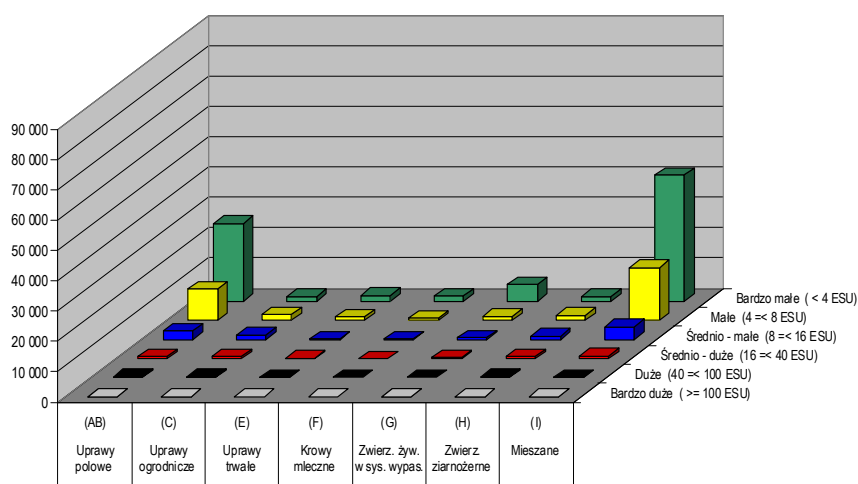
Wykres 3 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

2.4. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Małopolska i Pogórze

Pole obserwacji regionu 800 (Małopolska i Pogórze) reprezentowało 129 744 gospodarstwa. Dominowały również gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 50% gospodarstw) oraz zajmujące się uprawami polowymi (ok. 31%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. Około 89% gospodarstw znajdowało się w klasie wielkości ekonomicznej do 8 ESU (patrz: Wykres 4). Ponadto aż 71% gospodarstw w tym regionie dysponowało powierzchnią użytków rolnych do 10 ha.

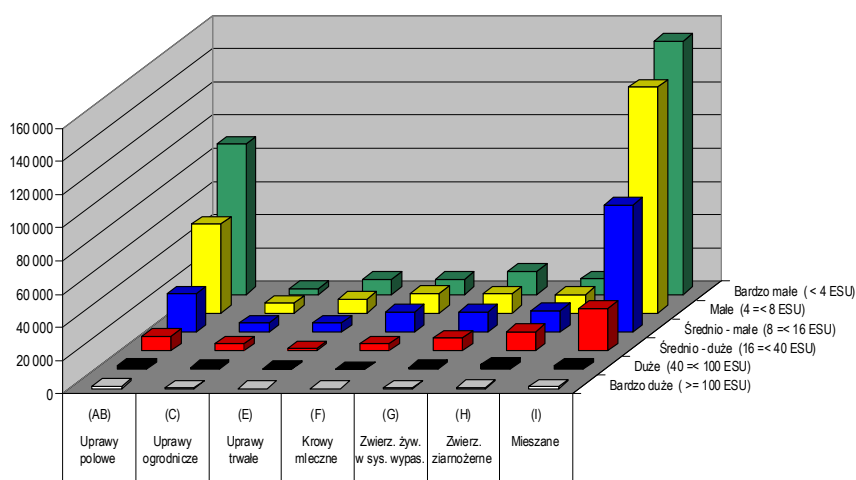
Wykres 4 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

2.5. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN to gospodarstwa mieszane (tj. z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (łącznie ponad 76%). W przeważającej liczbie gospodarstw (90%) ich wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 16 ESU. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU (a więc takich gospodarstw, które w innych krajach jak Holandia czy Belgia, stanowią całość próby gospodarstw uczestniczących w badaniach) stanowią zaledwie 10% gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 5).

Wykres 5 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

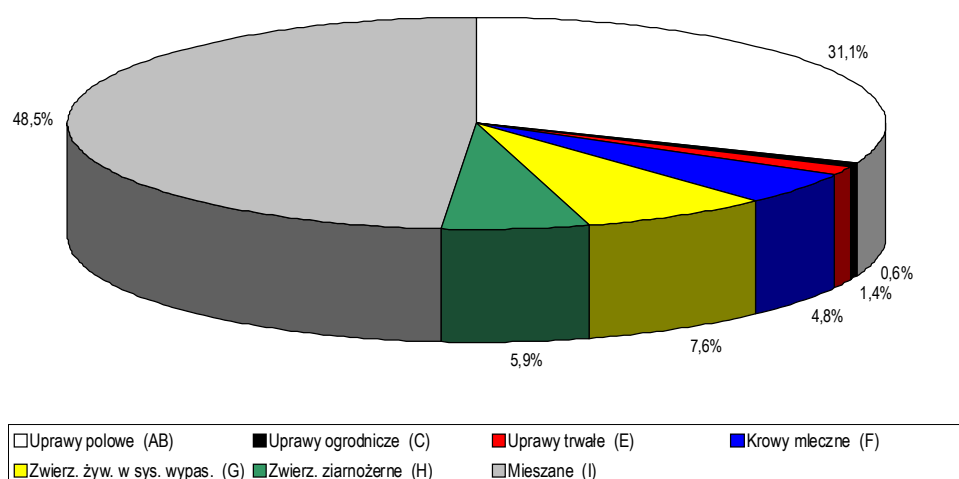
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej nadwyżki bezpośredniej, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

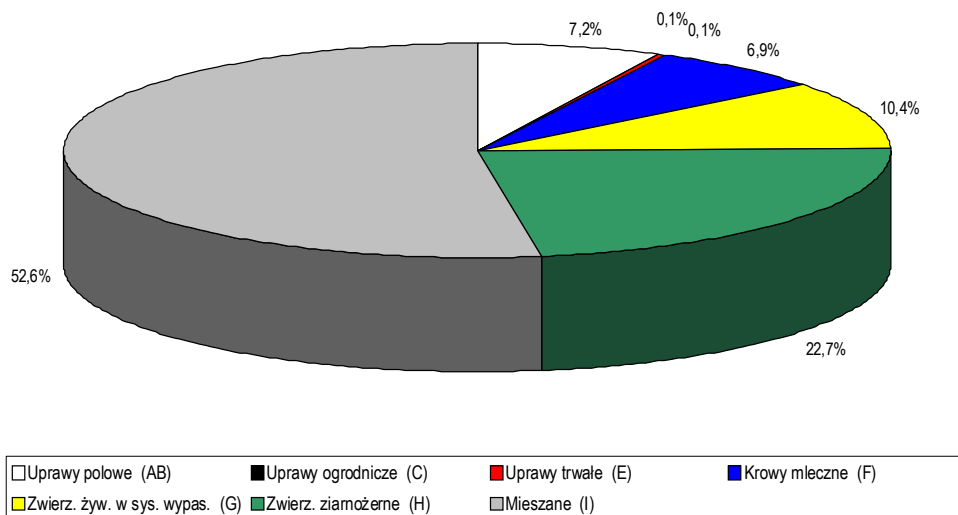
Największy obszar użytków rolnych w polu obserwacji posiadały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 48,5% i 31,1%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (0,6%) (patrz: Wykres 6).

Wykres 6 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

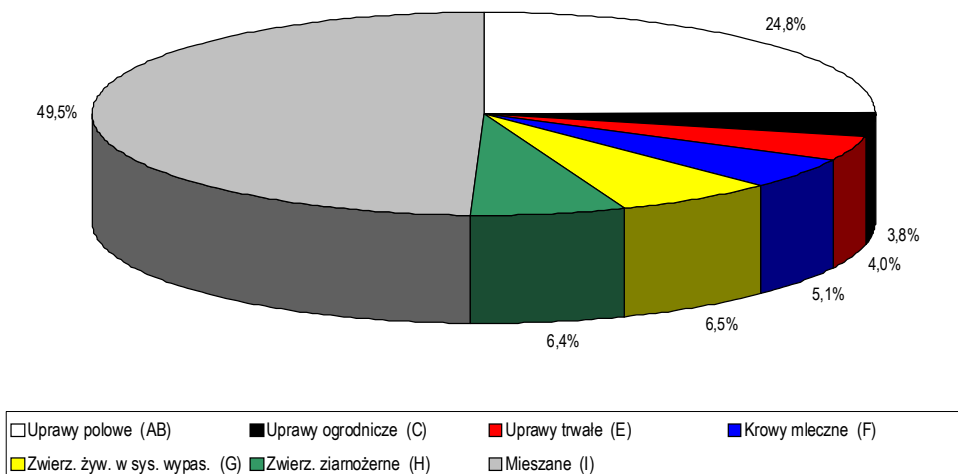
W gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą znajdowało się ponad 52% pogłównia zwierząt (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Pogłównie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

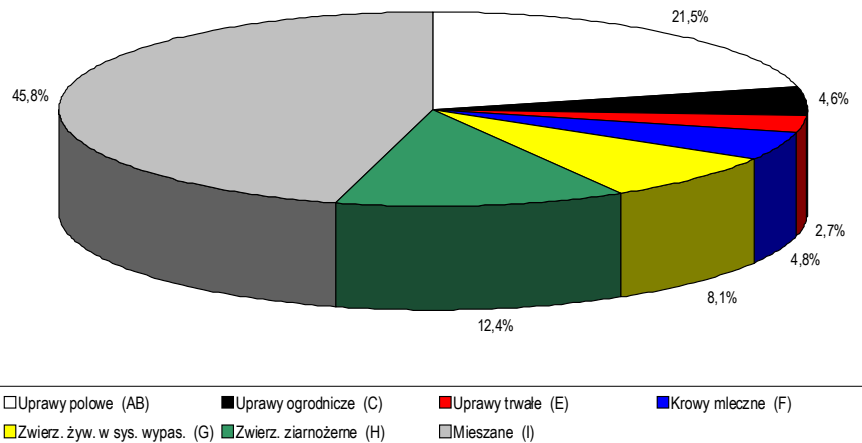
Ten typ gospodarstw (z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą) zaangażował prawie 50% osób pełnozatrudnionych w polu obserwacji FADN (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

Największy udział w tworzeniu standardowej nadwyżki bezpośredniej miały trzy typy rolnicze. Są to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział ten wynosił odpowiednio 45,8%, 21,5% i 12,4%. Pozostałe cztery typy łącznie nie przekroczyły 21% standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 9).

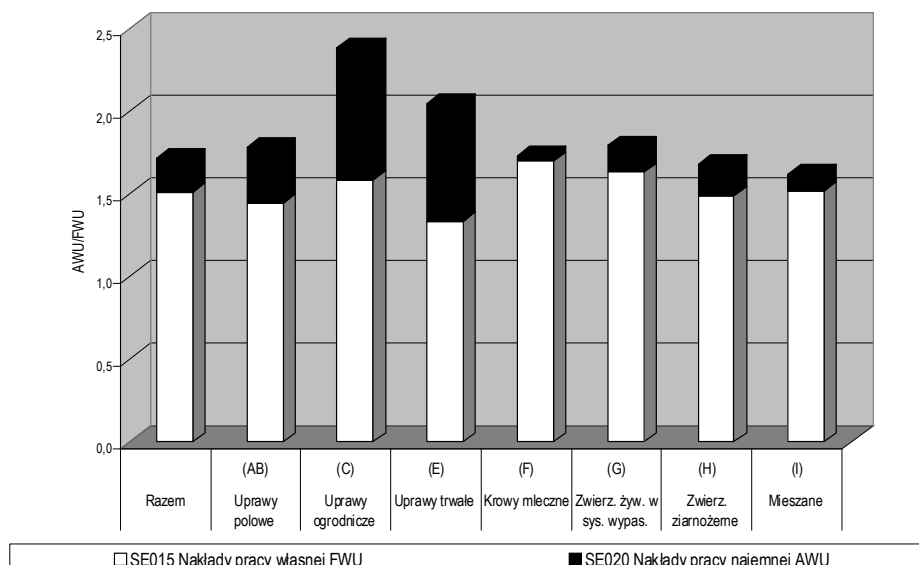
Wykres 9 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

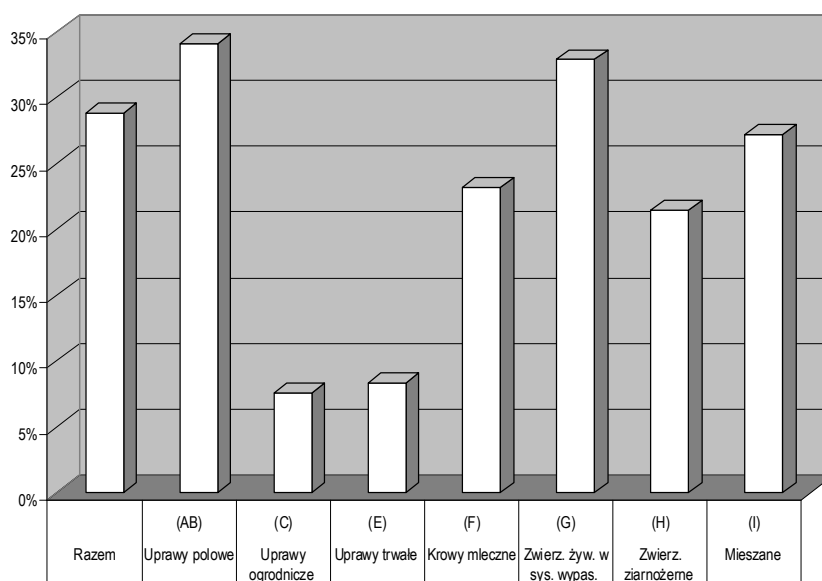
Największe nakłady pracy poniosły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wśród tych gospodarstw praca najemna stanowiła najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 34% i 35%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 2% do 20%, a nakłady pracy własnej kształtowały się na poziomie 1,5 FWU – jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

Spośród analizowanych typów gospodarstw najczęściej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 7,9 ha. Stanowiło to 34% powierzchni użytków rolnych w tym typie. Natomiast najmniej ziemi od 0,3 do 0,6 ha dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i trwałych (patrz: Wykres 11). Sytuacja ta wynika z technologii produkcji: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych – w sadach i plantacjach. Z reguły tego rodzaju inwestycje wykonywane są na własnej ziemi.

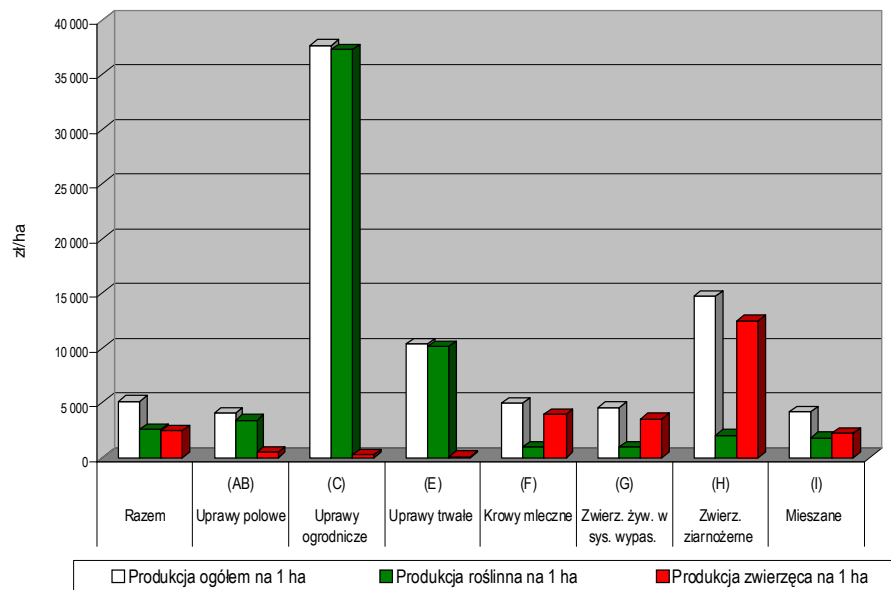
Wykres 11   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (patrz: Wykres 12). Wynika to z tego, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana była pod osłonami a więc bez wykorzystania użytków rolnych. Również wysoką produktywność ziemi zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, także produkowała bez własnych użytków rolnych. Kolejne miejsce pod tym względem zajmowały gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa z produkcją mieszaną oraz specjalizujące się w uprawach polowych.

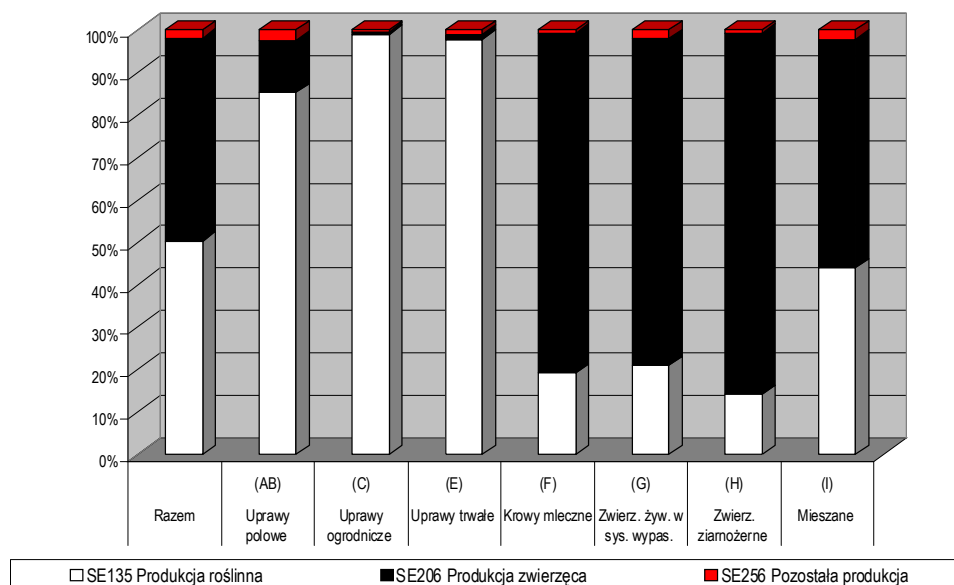
Wykres 12   **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i ogrodniczych praktycznie całą produkcję realizowały tylko w ramach produkcji roślinnej (około 99%), osiągając przy tym bardzo wysoki poziom specjalizacji. W pozostałych typach specjalistycznych zaobserwowano znacznie większy (kilkuprocentowy) udział pozostałej produkcji rolniczej⁷. W typie mieszanym udział produkcji roślinnej i zwierzęcej jest praktycznie jednakowy. Natomiast udział pozostałej produkcji w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,4 do 2,5%. Zatem tego rodzaju produkcja stanowiła margines produkcji ogółem gospodarstwa (patrz: Wykres 13).

⁷ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

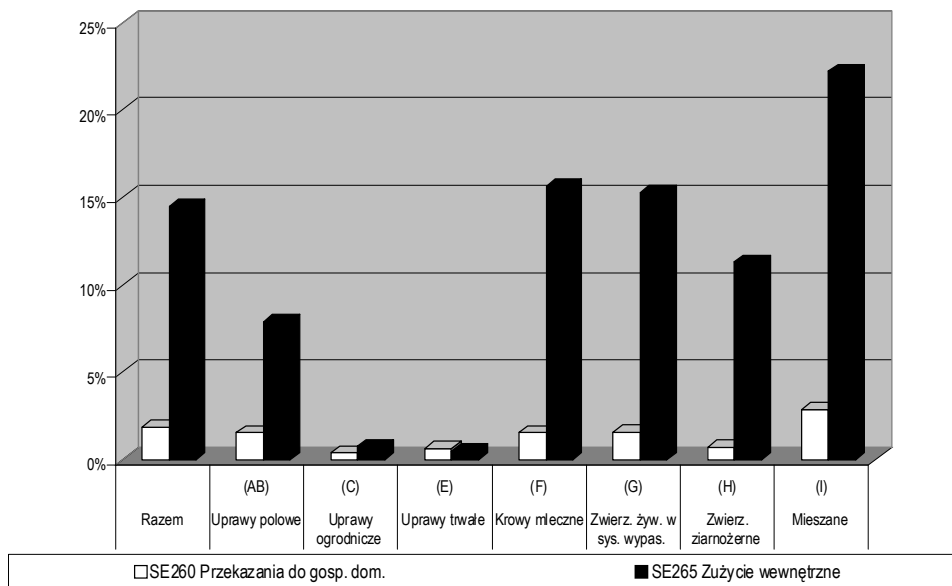
Wykres 13   **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

Niski udział zużycia wewnętrznego (oznaczającego udział produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego) i przekazania produktów do gospodarstwa domowego w produkcji ogółem odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz ze stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy F, G) udział zużycia wewnętrznego był na podobnym poziomie około 15%. Wyjątek stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych – 11,3% (patrz: Wykres 14).

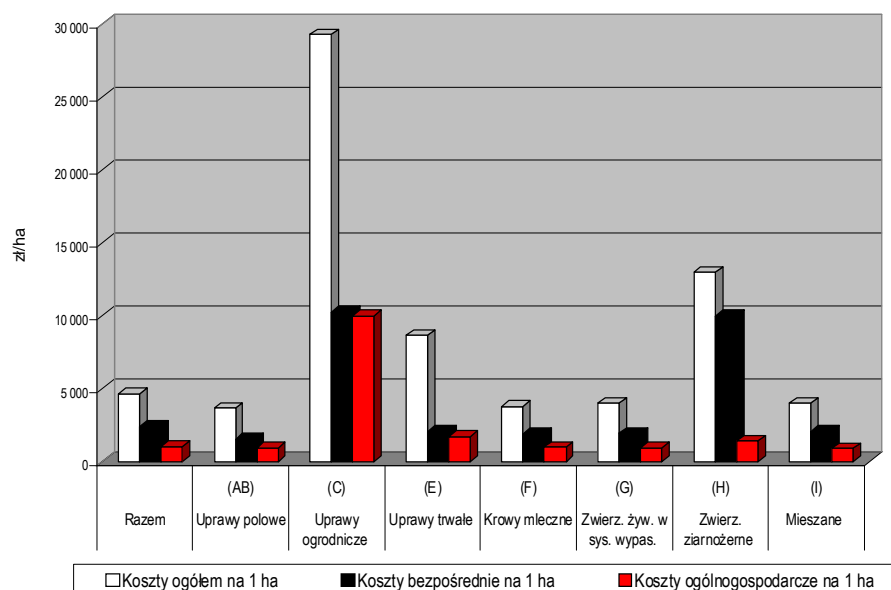
W gospodarstwach specjalistycznych przekazania produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. W gospodarstwach mieszanych były one większe. Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu.

Wykres 14   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

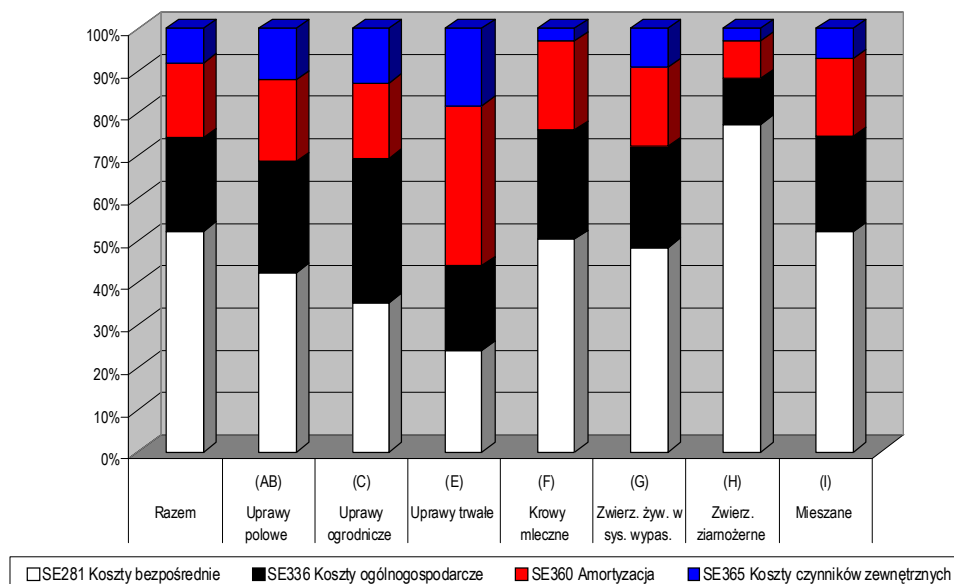
Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 15). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiązała się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach wytwarzało produkcję bez wykorzystania użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, w pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej z całego pola obserwacji Polskiego FADN.

Wykres 15   **Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnych według typów rolniczych**

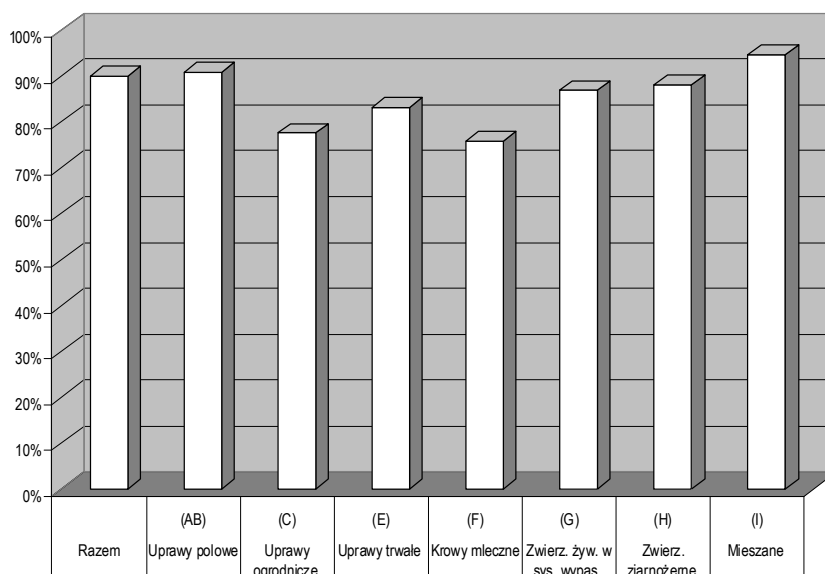

W gospodarstwach, w których występowały zwierzęta można zauważyć znaczny (ponad 40%) udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem. Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wysokich kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Koszty czynników zewnętrznych osiągnęły zbliżony poziom w typach F, G, H oraz I. W pozostałych typach były znacznie wyższe (patrz: Wykres 16). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiązały się z żywieniem wysoką jakością pasz pełnoporcjowych.

Wykres 16   **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

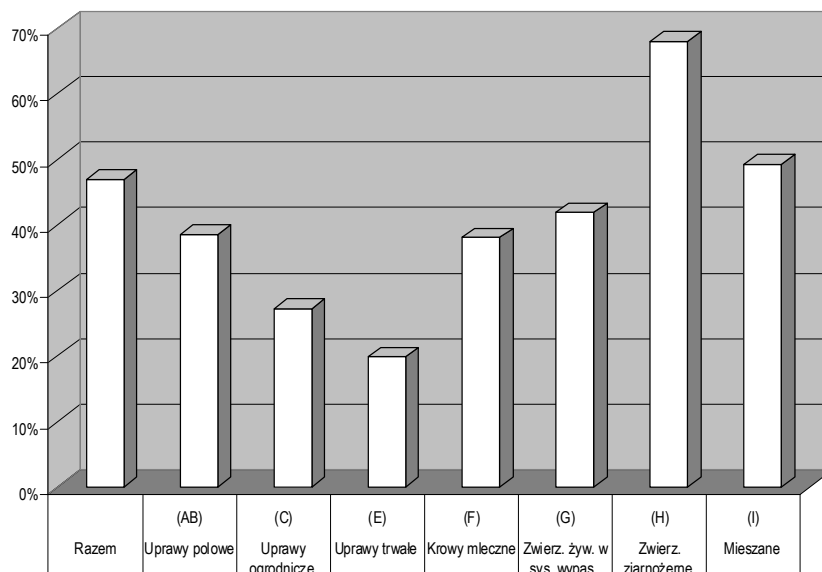
Dla określenia efektywności gospodarstw rolnych zastosowano relację kosztów ogółem (SE270) do produkcji ogółem (SE131). Wysokie koszty pasz powodują, że efektywność gospodarstw z tuczem trzody i drobiu była bardzo niska, niewiele lepsza była sytuacja gospodarstw o mieszanej produkcji. Zdecydowanie lepiej radziły sobie gospodarstwa ogrodnicze oraz specjalizujące się w produkcji mleka i bydła. Decydujące w tym wypadku były atrakcyjne ceny na produkty tych gospodarstw (patrz: Wykres 17).

Wykres 17 Koszt wytworzenia 100 zł produkcji według typów rolniczych

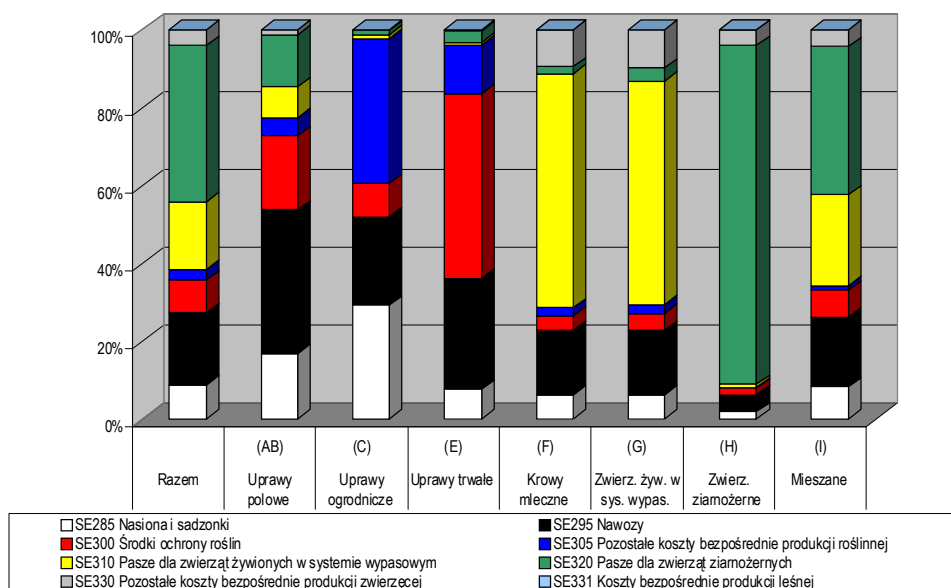
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły 68% wartości produkcji. W typach AB, F, G oraz I koszty te stanowiły około 38 - 49% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych udział ten kształtował się w przedziale od 20 - 27% wartości produkcji.

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ F, G, H) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w gospodarstwach nastawionych na produkcję sadowniczą i ogrodniczą - nasiona, środki ochrony roślin i nawozy oraz pozostałe koszty produkcji roślinnej (patrz: Wykres 18 i Wykres 19). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczamy między innymi opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim.

Wykres 18 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

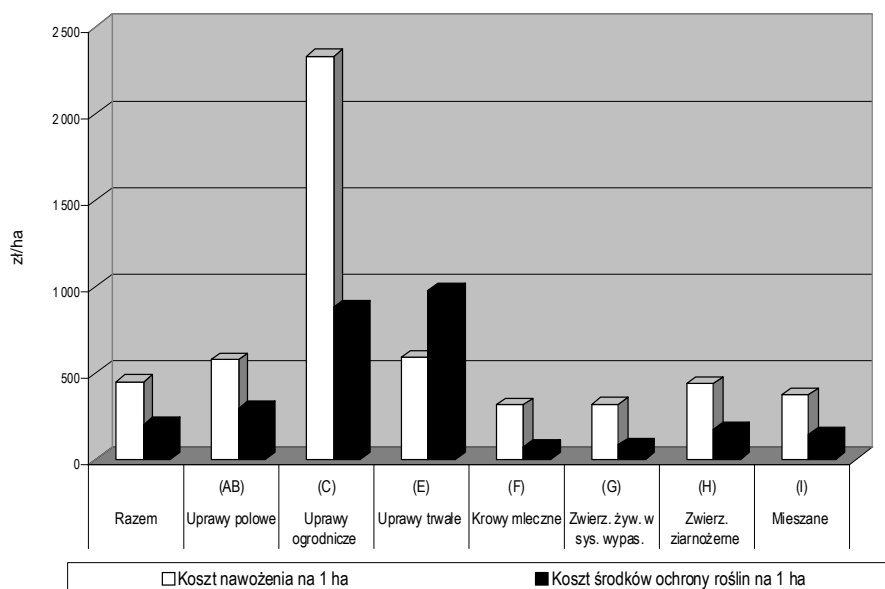
Wykres 19 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 20). Koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były 5-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe oraz uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza w utrzymujących bydło (typy: F i G).

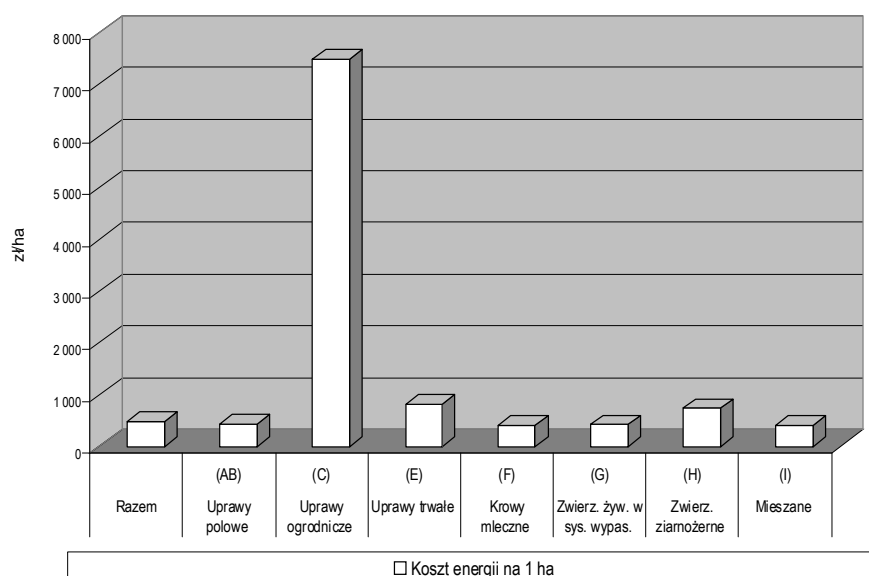
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych było to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, koszty środków ochrony roślin znacznie przewyższały koszty nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 20 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych

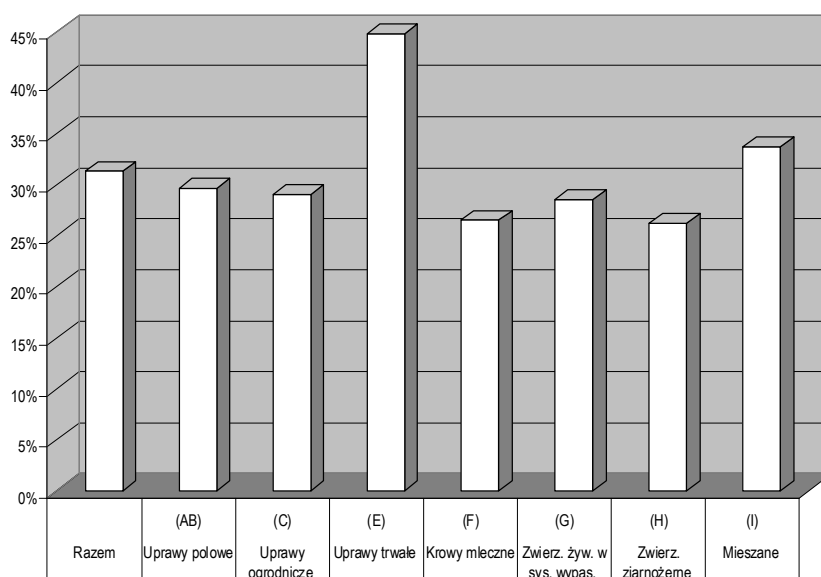
Podobnie jak w poprzedniej analizie kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 21). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Jednak w przypadku tych typów rolniczych różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 21 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych

We wszystkich typach rolniczych udział amortyzacji w wartości dodanej brutto kształtował się na zbliżonym poziomie 26 – 34%. Jedynie w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych był znacznie wyższy i wyniósł 45% (patrz: Wykres 22).

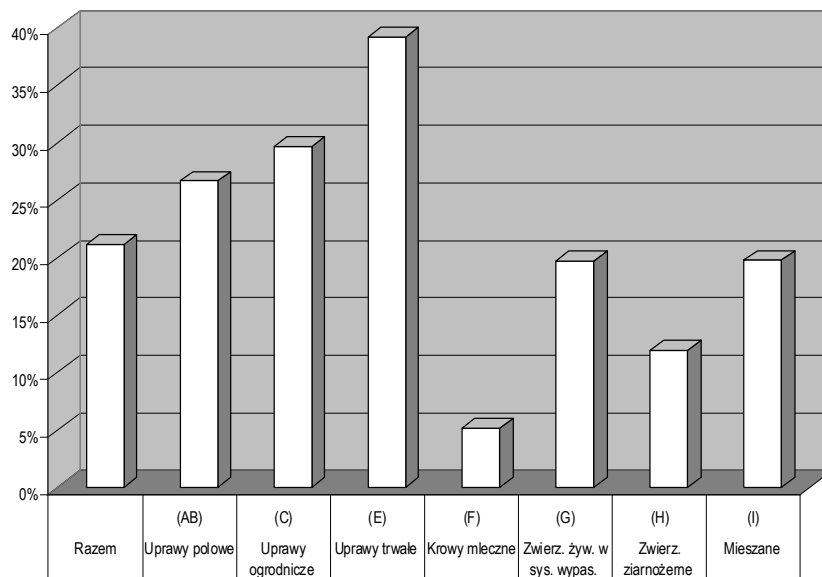
Wykres 22 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

Z kolei najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, a najniższą gospodarstwa specjalizujące się w chowie bydła mlecznego. Gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe ponosiły duże obciążenia w związku z najmem siły roboczej (patrz: Wykres 23).

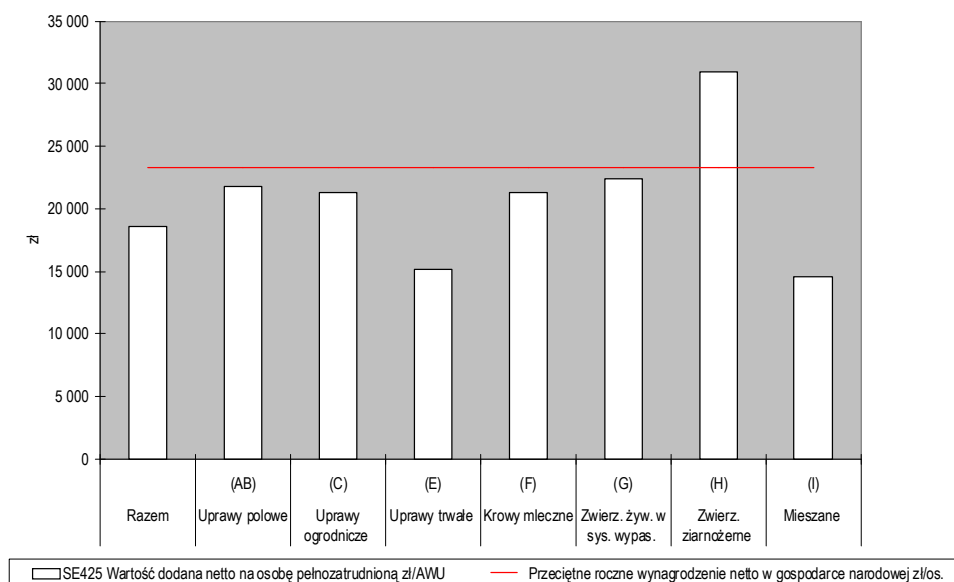

Wykres 23   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną kształtowała się powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁸ jedynie w przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych (30 941 zł). Najniższą jej wartość występowała w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (14 561 zł) (patrz: Wykres 24).

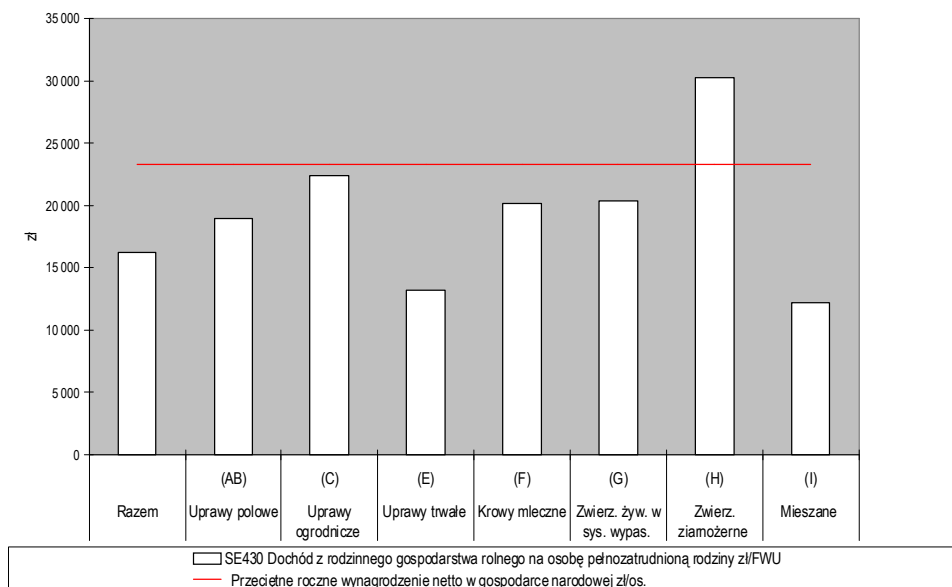
Wykres 24   **Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych**

⁸ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 23 330 zł w 2008 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

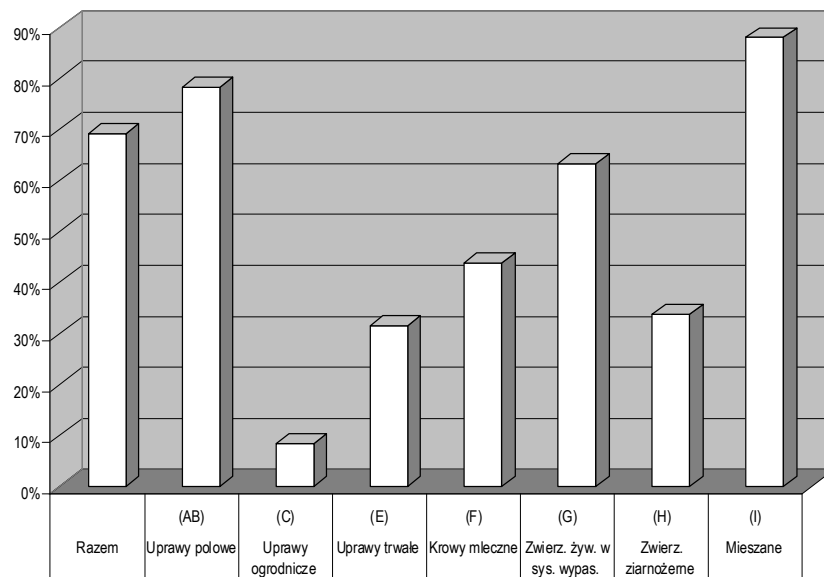
Z kolei na wykresie 25 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Był on również najmniejszy w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (30 267 zł) i jego poziom był wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

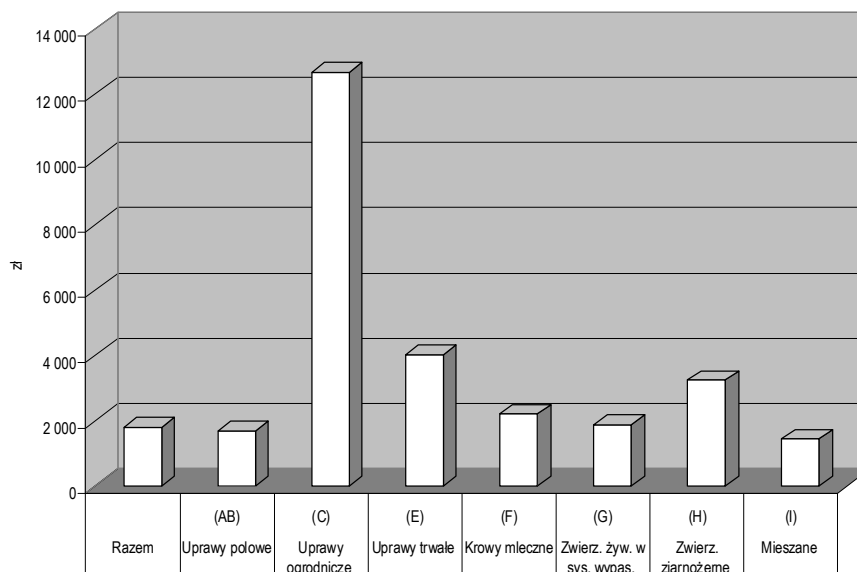
Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest udział dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te dysponowały największą powierzchnią użytków rolnych, a główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest płatność obszarowa. Jednocześnie dochody uzyskane w tych gospodarstwach były na niskim poziomie (patrz: Wykres 6 i Wykres 26).

Wykres 26   **Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych**

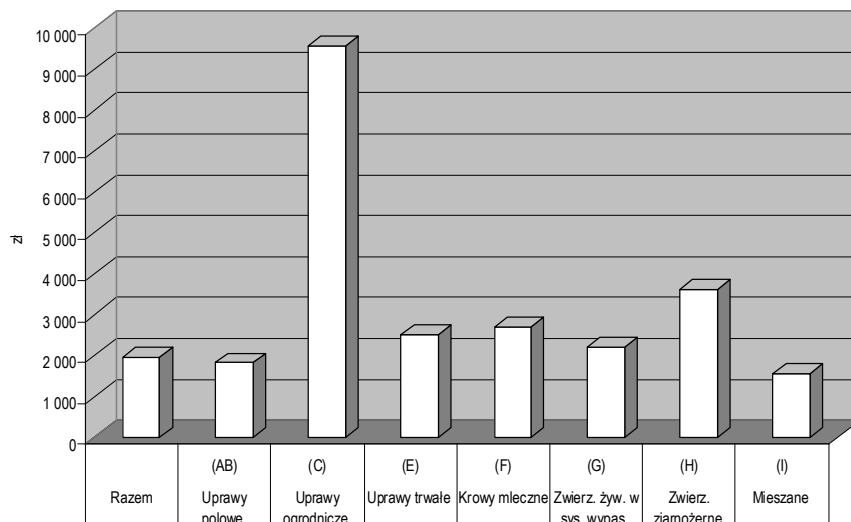

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadana przez nie powierzchnia użytków rolnych była niewielka. Ponadto, gospodarstwa o tym typie dodzierzawiały ziemię w bardzo znikomym stopniu. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach o mieszanej produkcji (patrz: Wykres 27 i Wykres 28).

Wykres 27   **Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych**

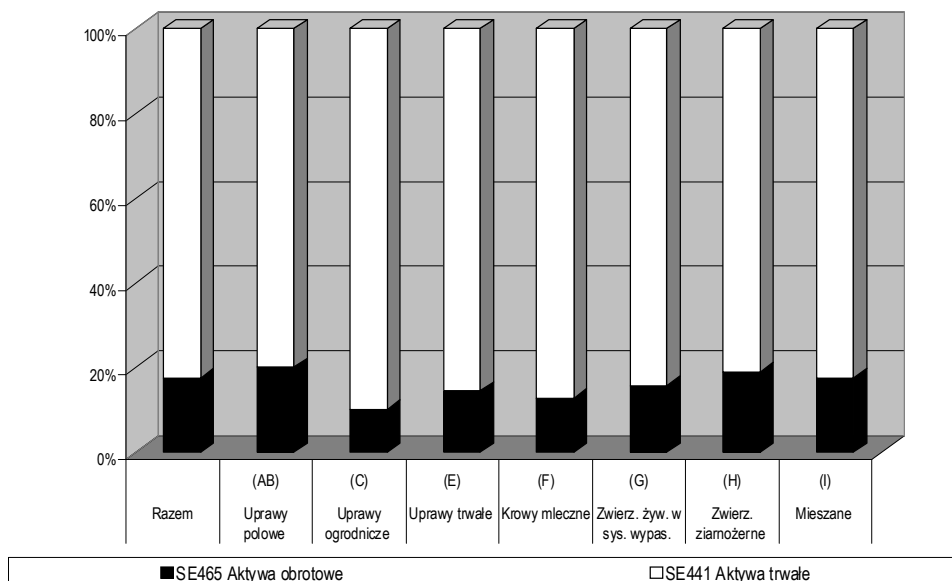

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytkowników rolnych według typów rolniczych

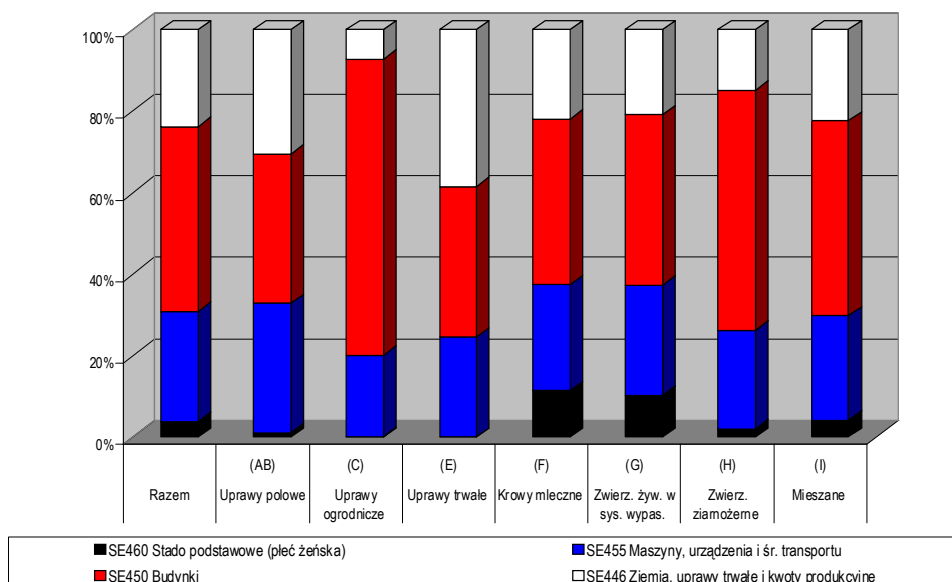
Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych. Analizując poszczególne typy rolnicze zauważono, że struktura aktywów związana była z nastawieniem produkcyjnym gospodarstw (patrz: Wykres 29). Najwyższy udział środków trwałych zaobserwowano w gospodarstwach ogrodniczych i wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego, a najniższy w uprawach polowych i w chowie zwierząt ziarnożernych. Niski udział aktywów obrotowych w gospodarstwach ogrodniczych spowodowany był niewielkim rozmiarem zapasów produktów własnych.

Wykres 29 Struktura aktywów w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych

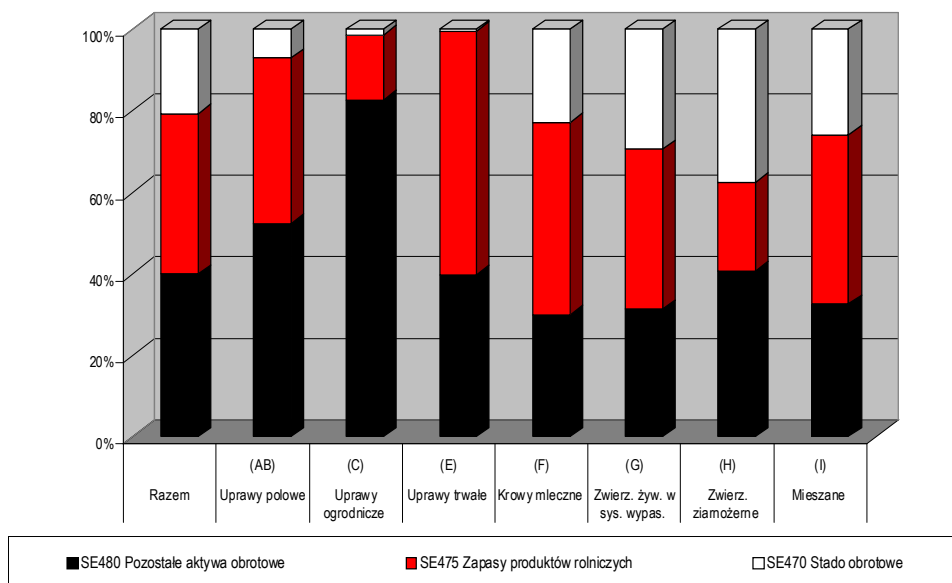
W strukturze aktywów trwałych w większości typów rolniczych dominujący udział miały budynki i budowle (patrz: Wykres 30). Szczególnie było to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodnich, w których budynki i budowle, stanowiące ostonę dla uprawianych roślin, decydowały o możliwościach produkcyjnych. Również bardzo dużym udziałem budynków i budowli charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych. Ziemia miała największy udział w gospodarstwach sadowniczych (typ E) oraz specjalizujących się w uprawach polowych. W gospodarstwach ogrodnich ziemia stanowiła zaledwie kilka procent środków trwałych. W typach utrzymujących dużo bydła (typy F i G) wyraźnie większą część środków trwałych, niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, chociaż ich udział nie przekraczał kilku procent.

Wykres 30   **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych**

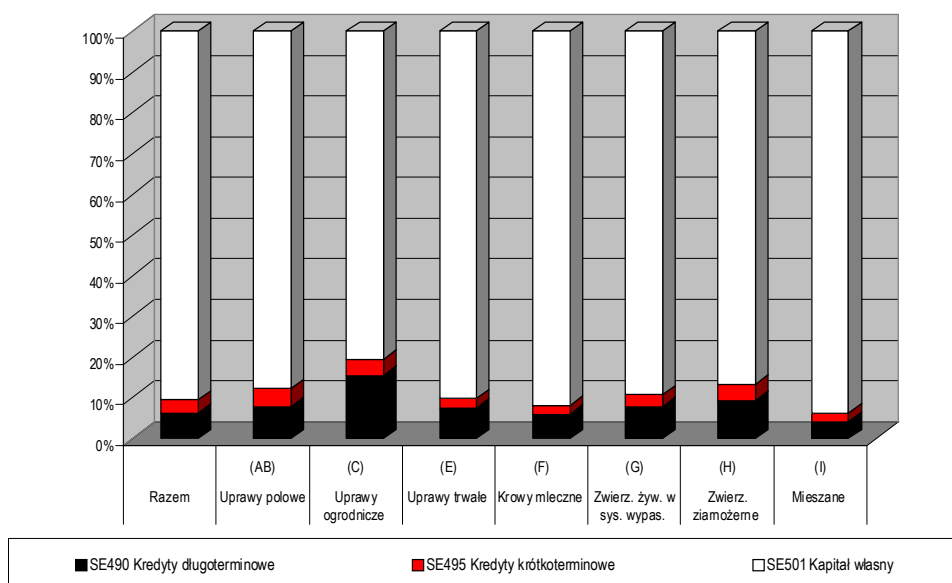
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw sadowniczych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodnich pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy z zakupu. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne stanowiły zapasy produktów rolniczych, a największy udział zajmowały zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 31   **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych**

W pasywach, we wszystkich typach rolniczych gospodarstw, dominował kapitał własny (patrz: Wykres 32). Polskie gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach ogrodniczych (ok. 17%), wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych i w uprawach polowych (ok. 10%) oraz utrzymujących zwierzęta żywione paszami objętościowymi (ok. 8%). W zobowiązaniach wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą częścią zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Udział tego zadłużenia wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

Wykres 32   **Struktura pasywów w gospodarstwie rolnym według typów rolniczych**

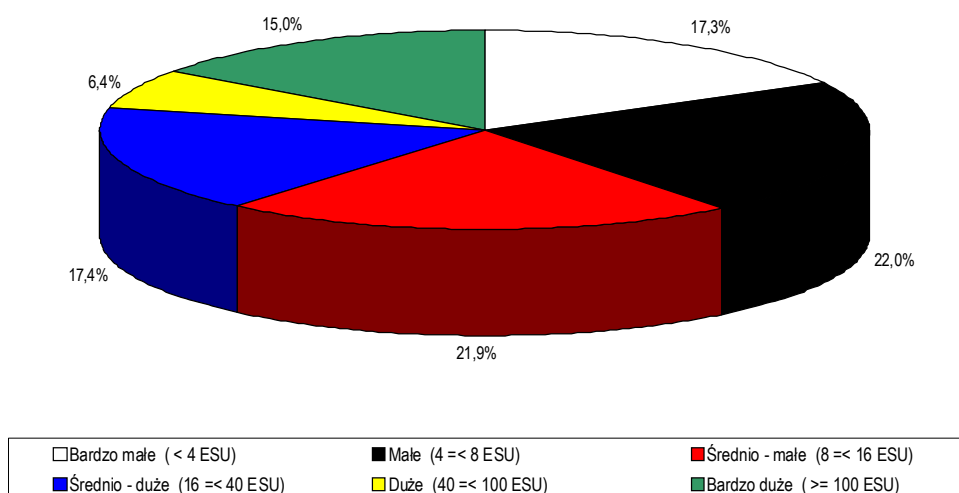

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

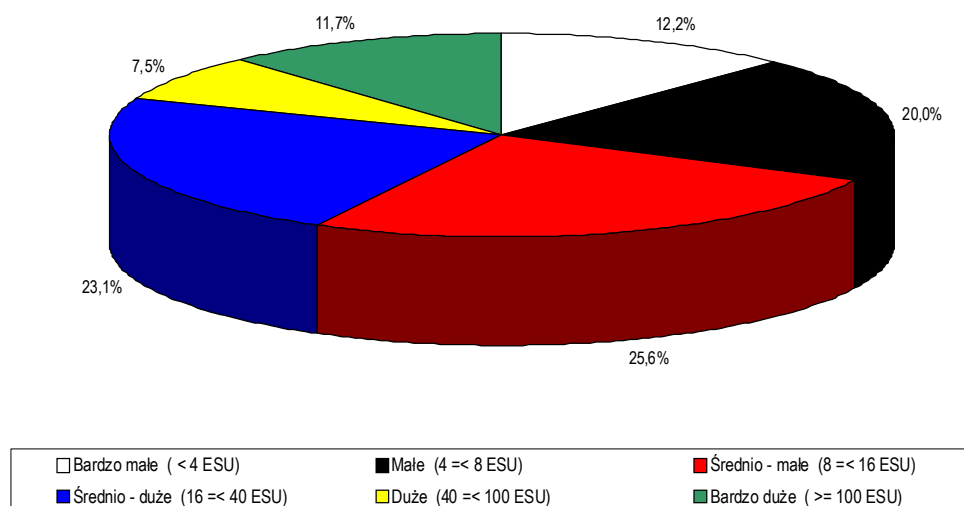
W posiadaniu gospodarstw małych (od 4 do 8 ESU) oraz średnio-małych (od 8 do 16 ESU) znajdowała się prawie połowa obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw średnich i dużych (powyżej 16 ESU), które mimo małej liczby gospodarowały na ponad 25% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), stanowiące poniżej 0,5% liczby gospodarstw, posiadały ponad 15% powierzchni (patrz: Wykres 33). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, zajmujące się mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz nastawione na chów zwierząt ziarnożernych (porównaj Wykres 5).

Wykres 33 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

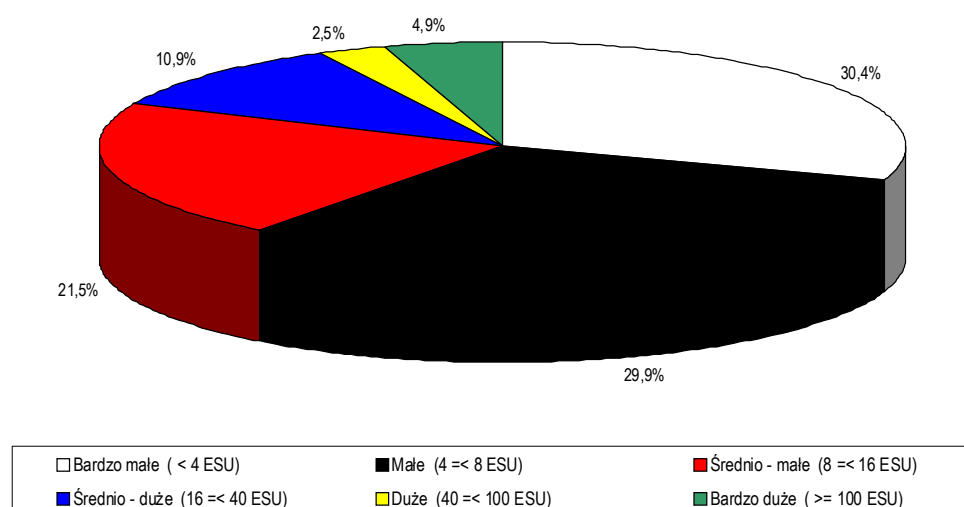
Ponad 80% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach do 40 ESU. Najwięcej zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 16 ESU – ponad 25% (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Pogłowia zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

Gospodarstwa (do 16 ESU) zaabsorbowały ponad 80% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), które mimo znaczącej powierzchni posiadanej ziemi - 15% ogółu (patrz: Wykres 33) oraz liczby zwierząt 11% (patrz: Wykres 34) zaangażowały zaledwie 5% ogółu nakładów pracy. To wskazuje na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 35).

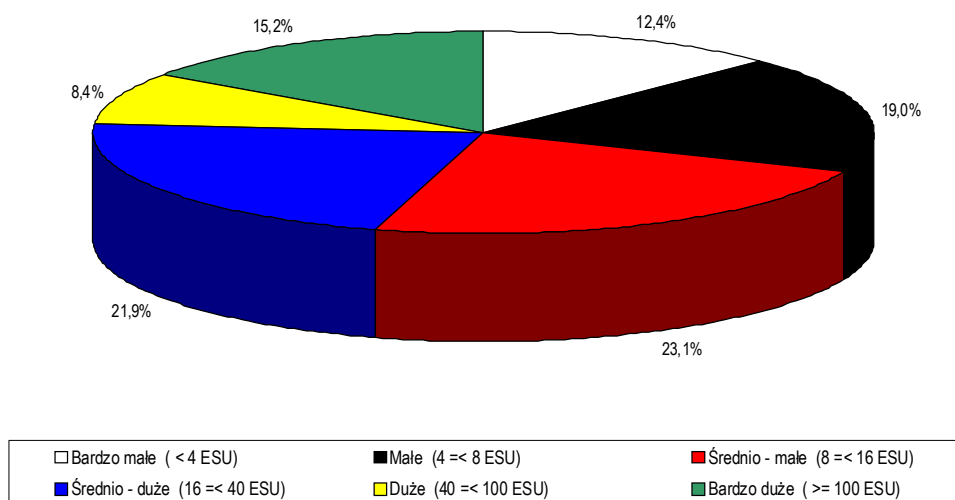
Wykres 35 Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (0,5%) wytwarzały 15% SGM. Na drugim biegunie znalazły się gospodarstwa bardzo małe (38% liczby gospodarstw) z 12% udziałem w sumie SGM (patrz: Wykres 36).

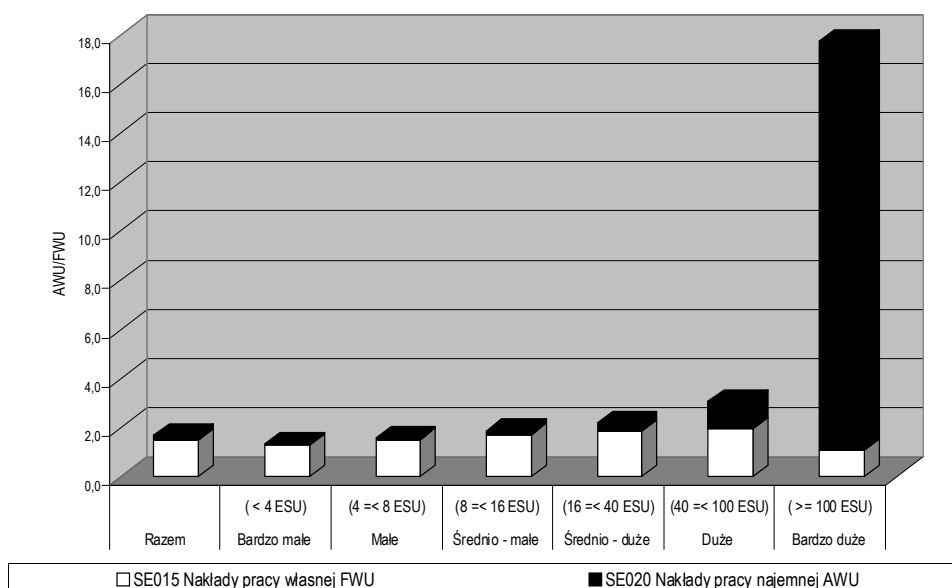
Wykres 36 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność prawie wszystkich gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 ESU) opierała się na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wykorzystanie najemnej siły roboczej było wyraźnie wyższe i jej udział kształtował się na niewiele niższym poziomie niż praca własna. Natomiast w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) udział siły najemnej zwiększał się kilkunastokrotnie (patrz: Wykres 37). Można zatem stwierdzić, że gospodarstwa do 100 ESU to gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna.

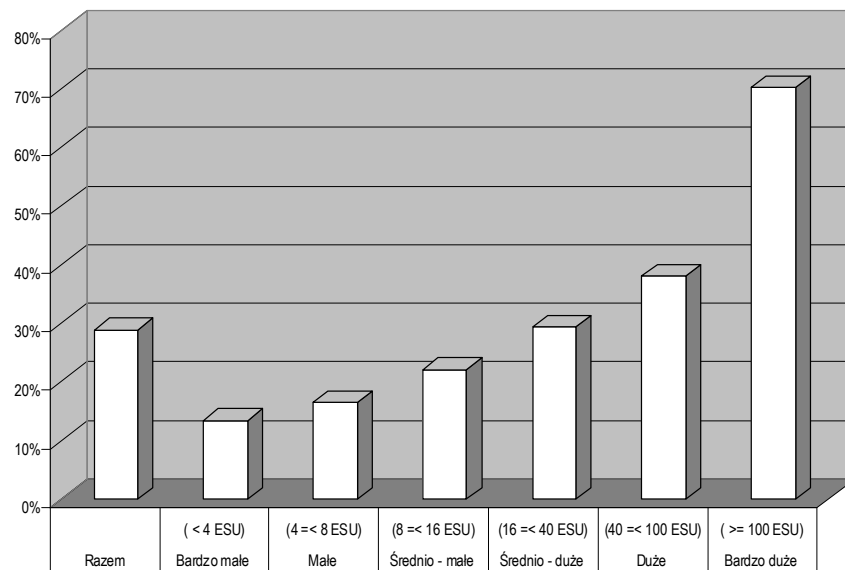
Wykres 37 Poziom i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego jego średnia powierzchnia użytków rolnych powiększała się. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹. W większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie, wynosił przeciętnie 29% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając przez gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU) 38%. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) udział ziemi wyniósł 70%. W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 4 ESU) było to niewiele ponad 13% (patrz: Wykres 38).

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 38   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

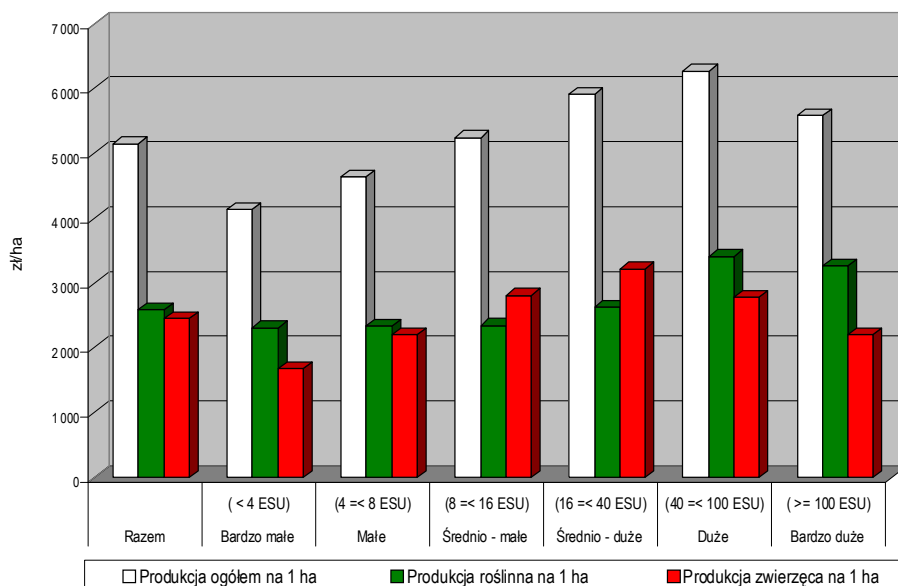

W analizowanym zbiorze gospodarstw, wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej, zwiększała się wartość produkcji oraz wydajność pracy, mierzona wartością produkcji ogółem przypadającą na jednostkę nakładu pracy ogółem. Największą wydajność pracy uzyskały gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU)¹⁰.

Natomiast najwyższą produktywność ziemi (czyli wartość produkcji przypadająca na 1 ha użytków rolnych) uzyskały gospodarstwa duże od 40 do 100 ESU (patrz: Wykres 39). Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie największą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, jak również dość duży udział miały gospodarstwa ogrodnicze (porównaj: Wykres 5). Ze względu na specyfikę produkcji, średnia wartość powierzchni użytków rolnych w tych gospodarstwach była najmniejsza, co niewątpliwie miało przełożenie na produktywność ziemi. W gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) produktywność była niższa nawet w porównaniu z gospodarstwami z grupy 16-40 ESU. W przypadku produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych gospodarstwa nie przekraczające 16 ESU uzyskały bardzo podobny poziom, dopiero po przekroczeniu 40 ESU, gospodarstwa uzyskały korzystniejsze rezultaty, chociaż i w tym ujęciu gospodarstwa największe osiągały nieco niższą produktywność niż z klasy poprzedniej (40-100 ESU). Przeliczając produkcję zwierzęcą na 1 ha użytków rolnych zaobserwowano wyższą produktywność w niższych klasach wielkości ekonomicznej, a w gospodarstwach przekraczających 40 ESU, niższą. Wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha w gospodarstwach największych ekonomicznie była porównywalna z grupą gospodarstw 4-8 ESU.

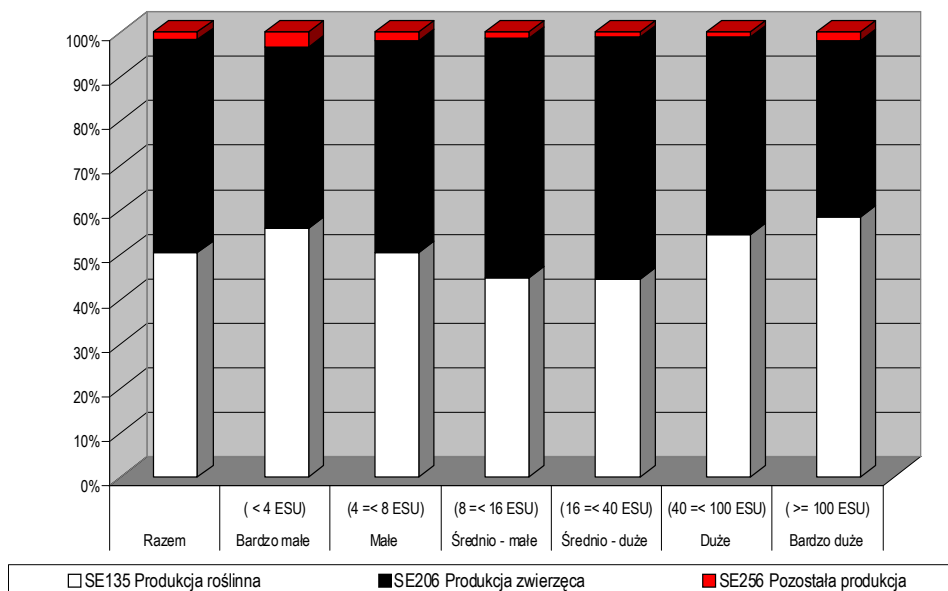
¹⁰ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 39 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

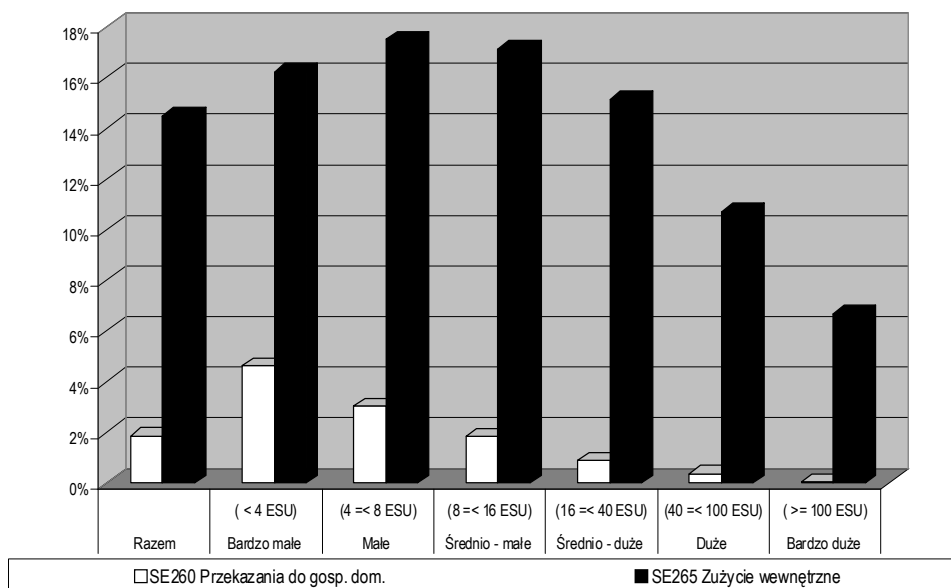
Z analizy struktury rodzajowej produkcji wynika, że wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie miała na nią wpływu. Udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem wahał się w przedziale od 44 do 58%. Udział pozostałej produkcji był minimalny i wynosił maksymalnie 3% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, zmieniał się udział wartości przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji. Pomimo, że wartość zużycia wewnętrznego rosła od ok. 5 tys. zł do prawie 210 tys. zł na gospodarstwo, jej udział w strukturze produkcji miał coraz mniejsze znaczenie (patrz: Wykres 41).

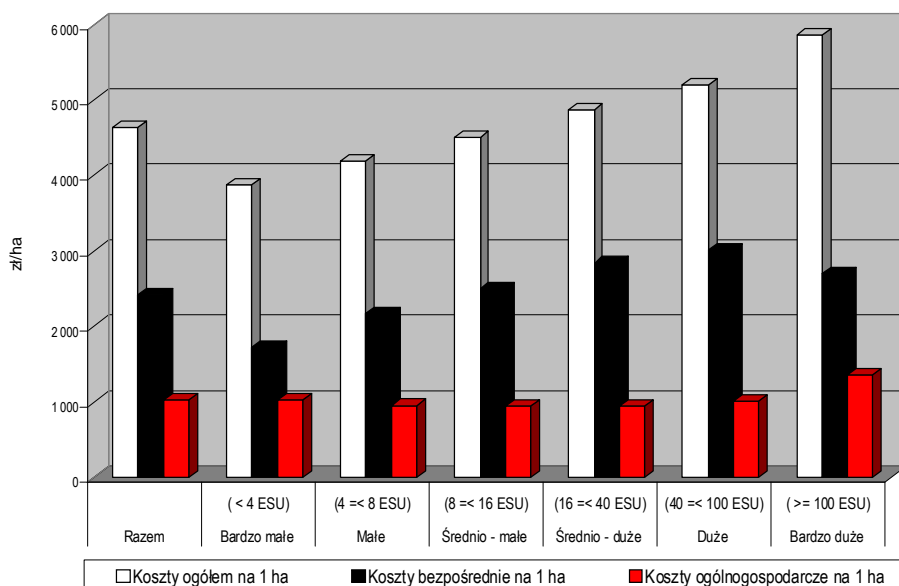
Wykres 41   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Z produktywnością ziemi związany jest ściśle poziom kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 42). Mimo tego, że intensywność produkcji w gospodarstwach powyżej 100 ESU była największa (czyli ponosiły najwięcej kosztów na 1 ha), to były mniej efektywne (czyli wartość produkcji na 1 ha była mniejsza) niż gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU). Ponoszone wyższe koszty nie przekładały się bowiem na wzrost wartości produkcji.

Nieco inaczej zachowały się koszty bezpośrednie, które po przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz z wielkością ekonomiczną, ale w gospodarstwach największych były wyraźnie niższe. Koresponduje to ze zmianami produktywności ziemi (porównaj Wykres 39). Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych nieznacznie obniżył się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 40 ESU nastąpił wyraźny wzrost, co głównie należy wiązać ze wzrostem kosztów energii i paliw.

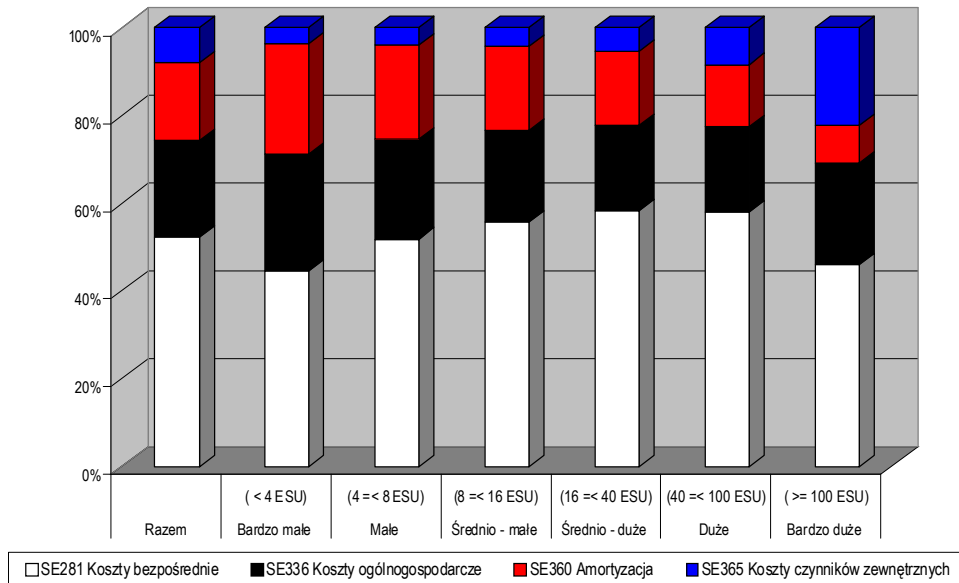
Wykres 42 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analizując strukturę kosztów ogółem zaobserwowano, że udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach do 40 ESU zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (od 44% do 58%). Powyżej 40 ESU następował spadek ich udziału. Jest to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych w miarę wzrostu skali gospodarowania (wyjątek gospodarstwa bardzo duże – w tej klasie koszty były wyższe, ponieważ dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów zwierząt ziarnożernych).

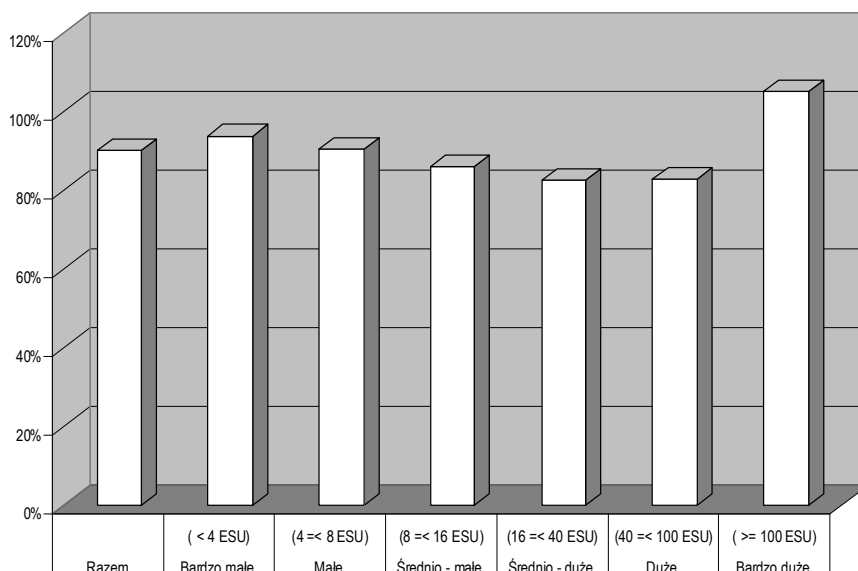
W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach całkowitych obniżał się. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 43).

Wykres 43   **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

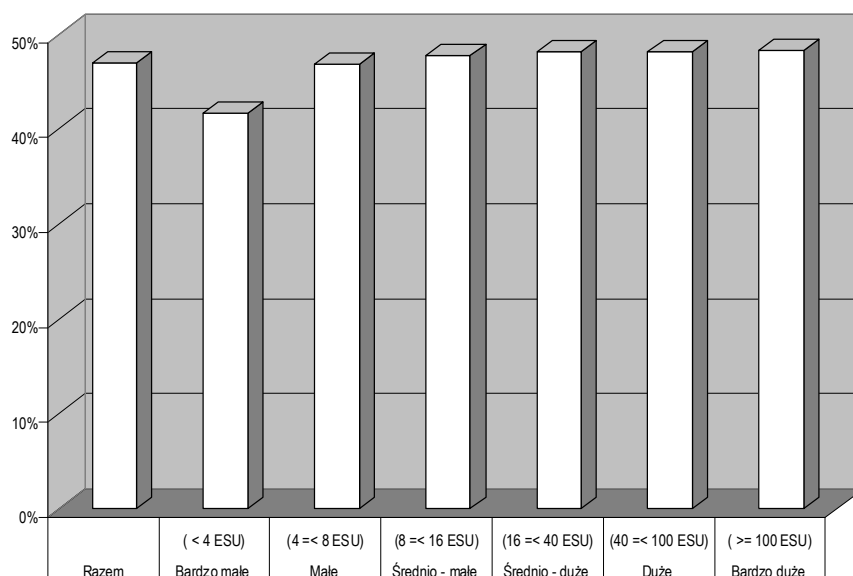
Najwyższą relację kosztów ogółem do wartości produkcji ogółem odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (do 4 ESU) i w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU). Oznacza to, że produkcja w tych gospodarstwach była najmniej opłacalna biorąc pod uwagę relację cen rolnych. Najkorzystniejszą relację osiągnęły gospodarstwa duże (16 - 100 ESU), w których dla wytworzenia 100 złotych produkcji, gospodarstwo musiało wydatkować 80 zł kosztów (patrz: Wykres 44). Szczególną grupę stanowią gospodarstwa największe (powyżej 100 ESU), w których koszty w 2008 r. były o 5% wyższe od wartości produkcji. Oznacza to, że ta grupa gospodarstw pozbawiona dopłat poniosłaby w tym roku stratę.

Wykres 44   **Koszt wytworzenia 100 zł produkcji według klas wielkości ekonomicznej**

Koszty bezpośrednie w przeliczeniu na jednostkę produkcji wykazywały tendencję rosnącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Poczynając od gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU), koszty bezpośrednie wyniosły 41% wartości produkcji ogółem i rosły w miarę zwiększania wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach od 4 do 8 ESU poziom tych kosztów wyniósł ok. 46% wartości produkcji ogółem. Natomiast relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w gospodarstwach powyżej 8 ESU kształtowała się na poziomie ok. 48% (patrz: Wykres 45).

Wykres 45 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

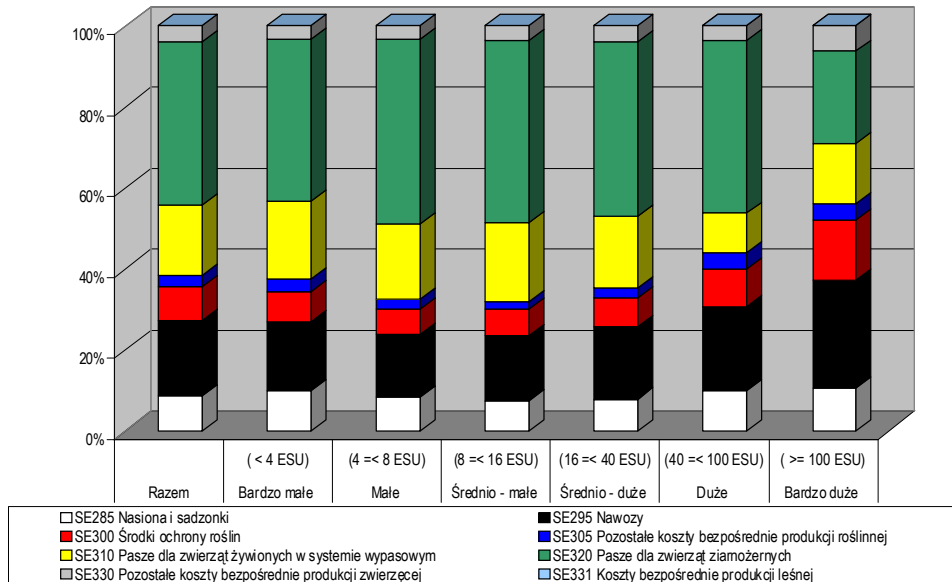
Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej były koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych. Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach od 4 do 100 ESU a najmniejszy w gospodarstwach powyżej 100 ESU (22%). Koszt pasz w przeliczeniu na jednostkę przeliczeniową trzody chlewnej i drobiu w gospodarstwach bardzo małych był ponad dwukrotnie większy niż w gospodarstwach bardzo dużych. Związane to było niewątpliwie z jakością stosowanych pasz. Gospodarstwa małe stosują w żywieniu trzody pasze własne, w niewielkim stopniu korzystają z pasz z zakupu, zwłaszcza mieszanek pełnoporcjowych.

Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach ogółem spadał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wyjątek gospodarstwa bardzo duże, w których udział tych pasz wzrósł, co może mieć związek z rozmiarami stad bydła). Odwrotną tendencję odnotowano w przypadku kosztu pasz jaki przypadają na jednostkę przeliczeniową zwierząt (krów, bydła, owiec oraz kóz). Zwiększał się on wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (wyjątek gospodarstwa od 8 - 16 ESU, gdzie był najmniejszy).

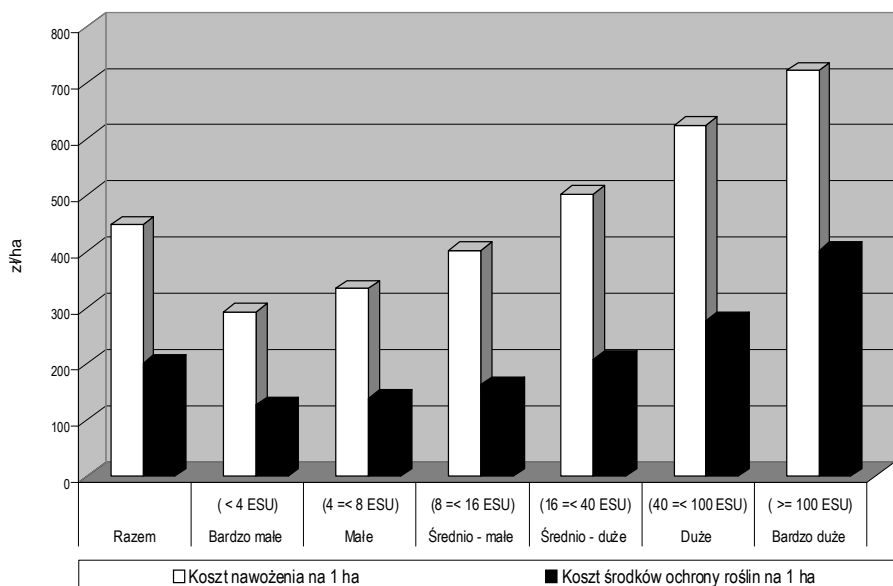
W przypadku udziału kosztów nawozów, kosztów środków ochrony roślin oraz pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w kosztach bezpośrednich zaobserwowano jego wzrost dopiero w gospodarstwach powyżej 40 ESU. Natomiast koszt nasion i sadzonek we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej ukształtował się na podobnym poziomie (9%) (patrz: Wykres 46).

Wykres 46   **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

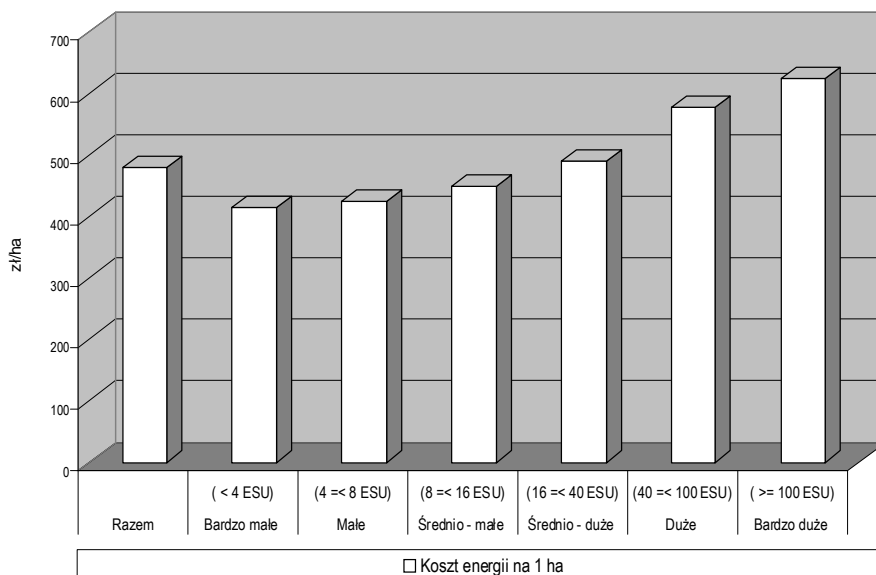
Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 47) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia były 2,5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach 2-4 ESU, a koszty ochrony roślin, 3-krotnie. Mimo najwyższych kosztów w gospodarstwach powyżej 100 ESU, produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych była w tej grupie niższa niż w poprzedniej klasie (porównaj Wykres 39). Może to być związane ze stosowaniem wysoko nakładowych technologii w uprawie roślin w dużych gospodarstwach, zwłaszcza, że w tej grupie znajduje się część gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 47 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

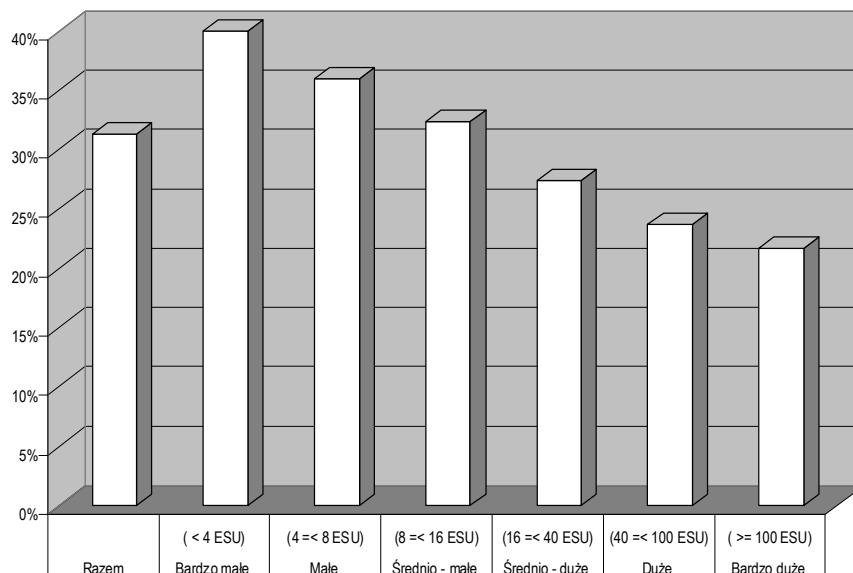
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 48). Szczególnie wysoka była ta grupa kosztów w gospodarstwach największych (powyżej 40 ESU). Wynika to z tego, że w tej grupie gospodarstw znajdują się wysoko nakładowe gospodarstwa ogrodnicze.

Wykres 48 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU) wyniósł on prawie 40%, natomiast w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU) 21% (patrz: Wykres 49).

Wykres 49 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

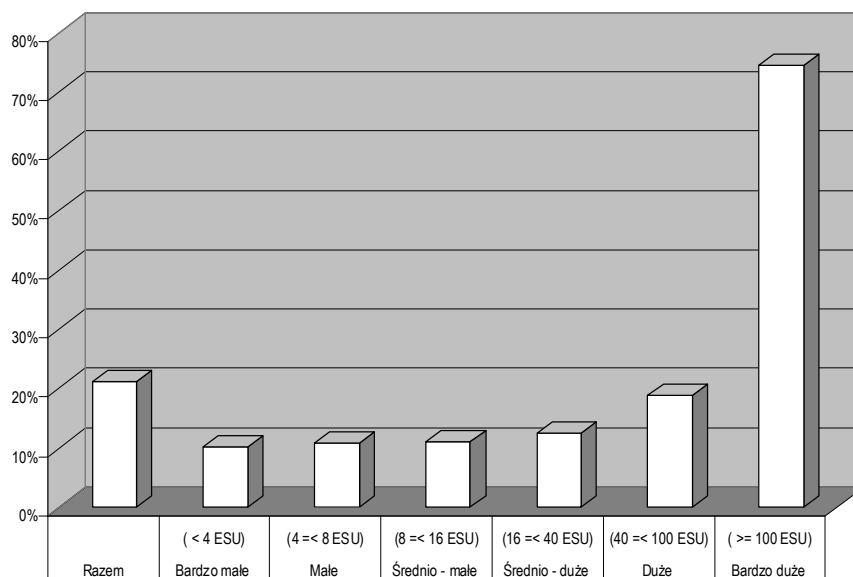

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka część wartości dodanej netto potrzebna była na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych¹¹.

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi) w działalności gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU). W gospodarstwach tych ponad 74% wartości dodanej brutto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych. Jest to prawie cztery razy więcej niż w pozostałych gospodarstwach. Potwierdza to fakt bardziej intensywnego wykorzystania przez gospodarstwa największe czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej i kredytów (porównaj Wykres 37 i Wykres 59). Ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury (patrz: Wykres 50).

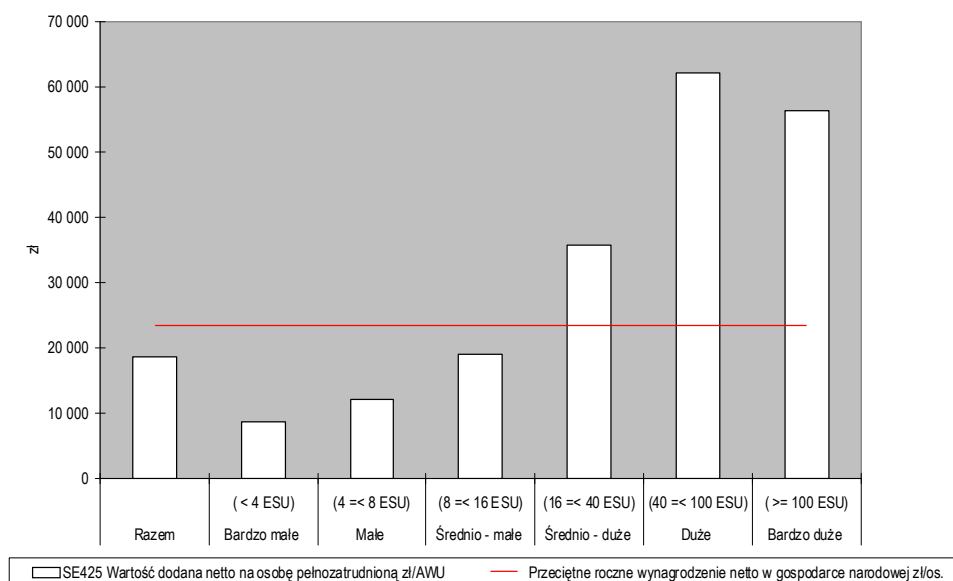
¹¹ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 50   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

W średnim gospodarstwie wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną nie przekroczyła przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹². Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 16 ESU. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie). Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 16 ESU osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje - od 37% do 82% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 51).

Wykres 51   **Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**

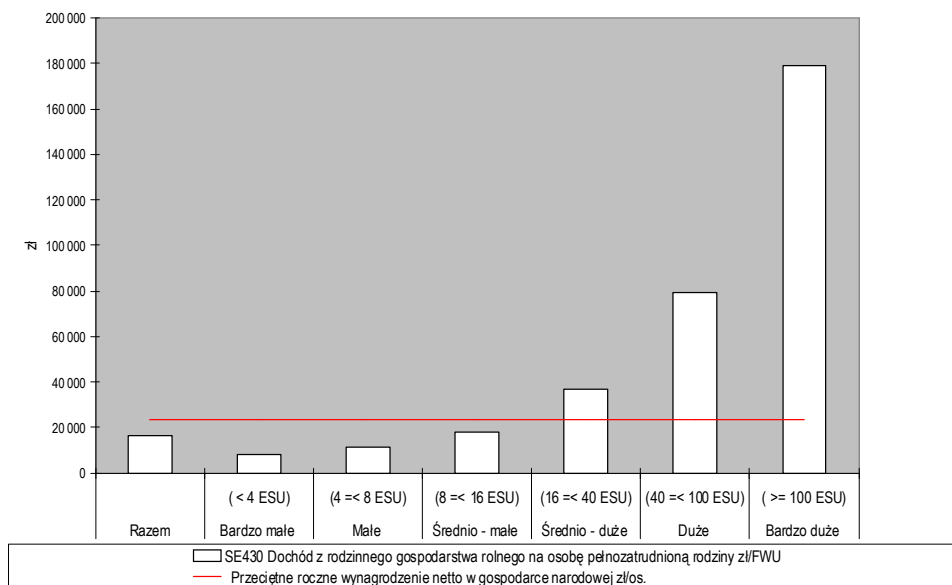

¹² Patrz: przypis 8, na str. 16.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

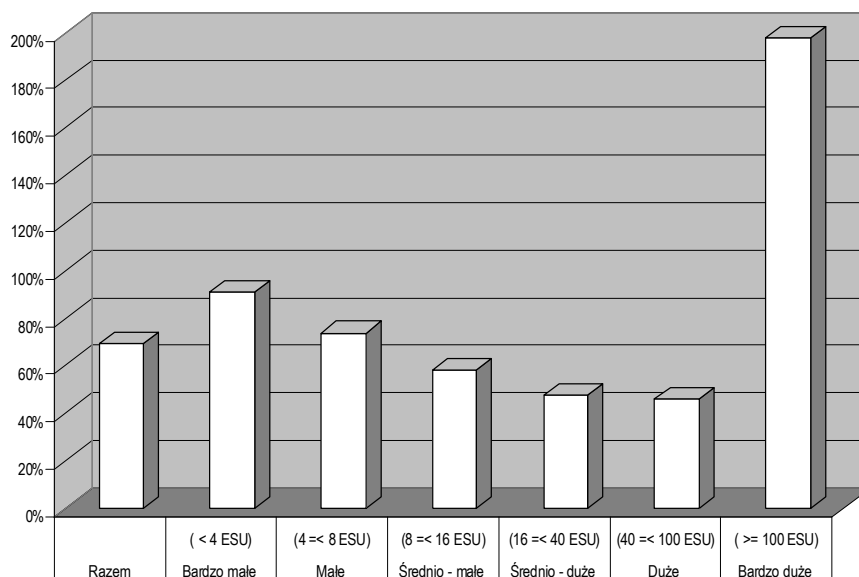
Podobnie jak w przypadku produkcji, możemy powiedzieć, że wielkość ekonomiczna wyznacza zdolność gospodarstw do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa powyżej 16 ESU. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), dochód ten był wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa średnio-małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 80% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 90% stanowiły gospodarstwa poniżej 16 ESU, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 52 oraz porównaj Wykres 5).

Wykres 52 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

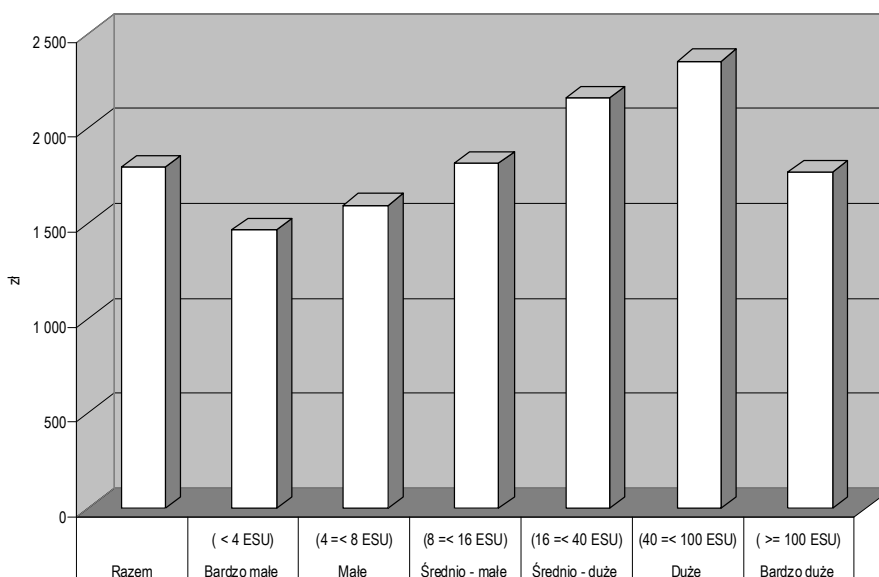
Dość duży udział dopłat w tworzeniu dochodu (prawie 91%) odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU). Udział ten obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, osiągając poziom ok. 46% w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU). W grupie gospodarstw największych (bardzo duże, powyżej 100 ESU) wzrósł do 198%. Świadczy to, że dopłaty uzyskane przez gospodarstwa bardzo małe i średnie miały w tworzeniu dochodu podobne znaczenie jak działalność operacyjna. Gospodarstwa bardzo duże bez dopłat poniosłyby stratę (patrz: Wykres 53).

Wykres 53   **Udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej**

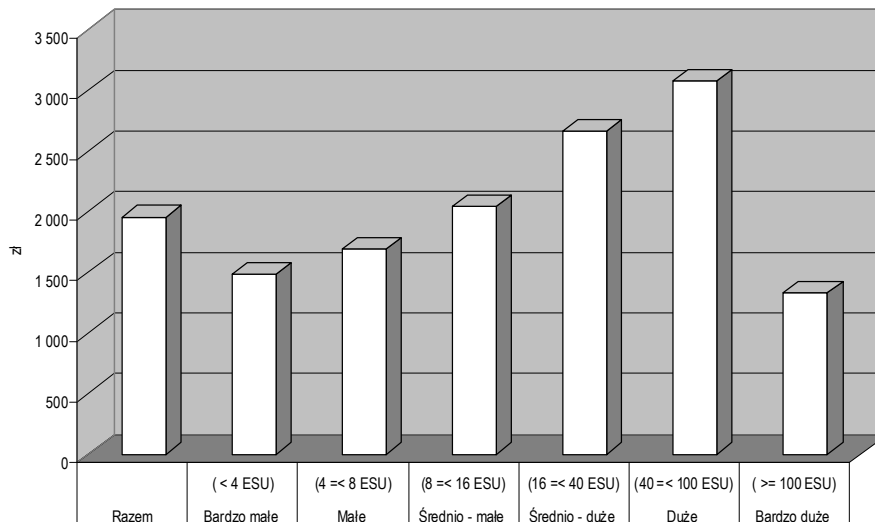
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia obcych czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła prawie 2,4 tys. zł/ha – gdy w gospodarstwach małych (od 4 do 8 ESU) było to 1,6 tys. zł/ha. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU). Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych w tych gospodarstwach kształtowała się na poziomie 1,7 tys. zł/ha (patrz: Wykres 54).

Wykres 54   **Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

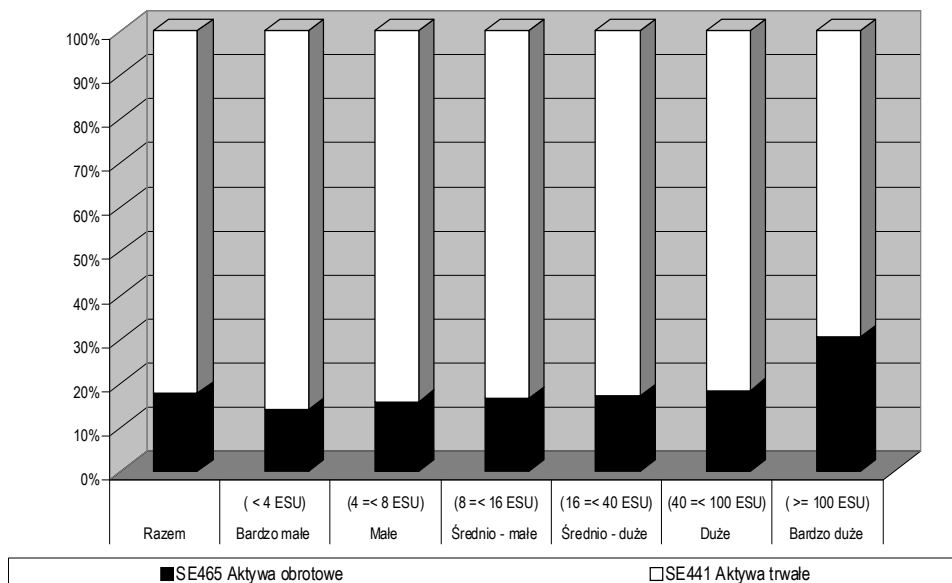
W przypadku wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodanej netto (porównaj: Wykres 54 i Wykres 55).

Wykres 55 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

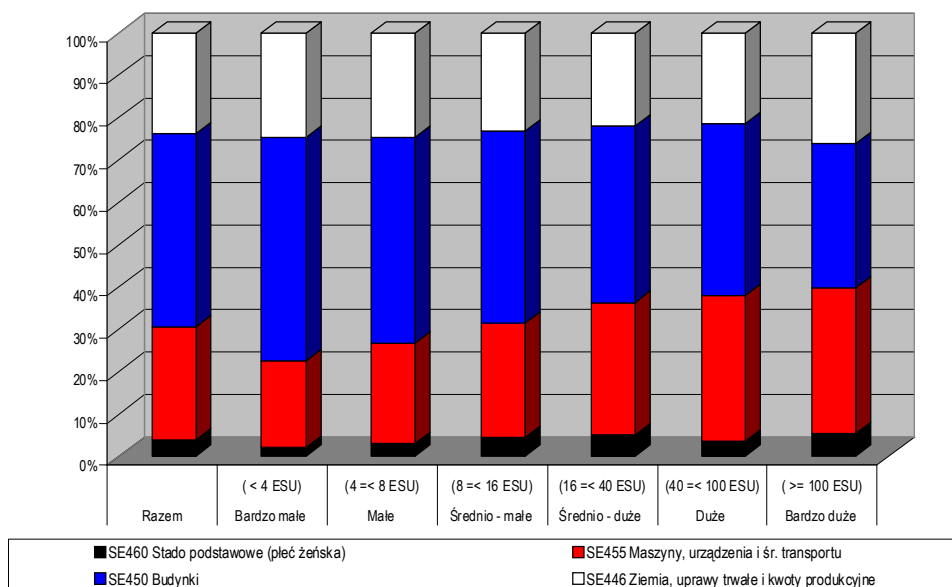
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniła się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 56). Zaobserwowano, że im większe pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy był udział środków trwałych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 38).

Wykres 56 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

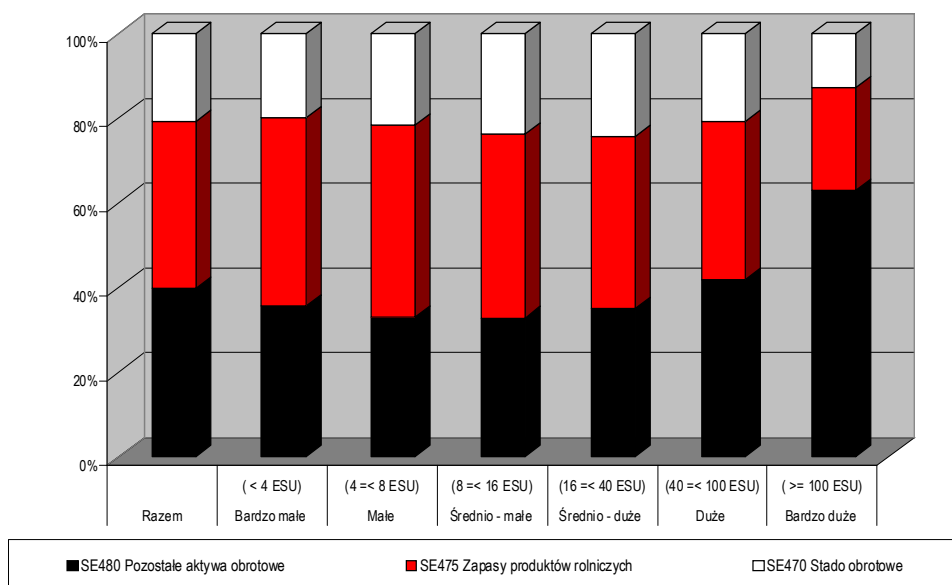
W strukturze aktywów trwałych gospodarstw mniejszych ekonomicznie dominowały budynki i budowle, a ich udział wyraźnie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 57). Rósł natomiast udział maszyn, urządzeń i środków transportu. Udział ziemi, upraw trwałych i kwot produkcyjnych utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie, chociaż w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych i dużych był nieznacznie niższy.

Wykres 57   **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach małych i średnich, dominowały zapasy produktów rolniczych a w gospodarstwach największych (ponad 40 ESU) pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 58). Stado obrotowe największy udział miało w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych.

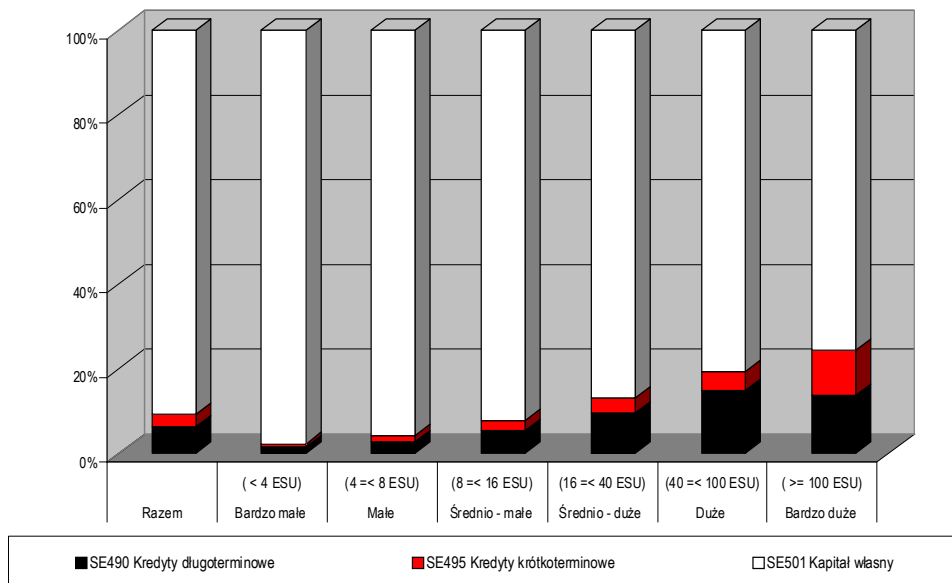
Wykres 58   **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Struktura pasywów wykazała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 59). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 100 ESU) przekroczyło 20%, przy czym prawie połowę zobowiązań stanowiły kredyty długoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw, struktura zadłużenia była mniej korzystna, szczególnie dotyczyło to gospodarstw 40-100 ESU, których zadłużenie ogółem wyniosło kilkanaście procent, a większą jego część stanowiły zobowiązania długookresowe.

Wykres 59   **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

3.3. Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN (52%) znajdowało się w typie mieszanym. Są to gospodarstwa wielokierunkowe, czyli nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Pomimo tego, że gospodarstwa te dysponowały największymi zasobami wytwórczymi, to osiągały najniższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych oraz na osobę pełnozatrudnioną i w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej. Sytuacja ekonomiczna tej grupy gospodarstw w największym stopniu kształtowana była przez udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego.
2. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskały gospodarstwa specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach ogrodnich. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że dochody gospodarstw ogrodnich kształtowane były głównie przez rynek. W 2008 r. nastąpiło znaczne pogorszenie wyników gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe w stosunku do lat poprzednich. Świadczy o tym niski udział dopłat w tworzeniu dochodu w tych gospodarstwach.
3. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu.
4. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie 2 kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (12 681 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 40 - 100 ESU (2 356 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa mieszane (1 438 zł) oraz gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (1 466 zł).
5. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (30 267 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 i więcej ESU (179 120 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa mieszane (12 160 zł) oraz gospodarstwa od 2 ESU do 4 ESU (7 883 zł).
6. Najwyższy udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa uzyskały gospodarstwa mieszane (88%) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU (198%). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa ogrodnicze (8%) oraz gospodarstwa od 40 ESU do 100 ESU (46%).

7. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (23 330 zł/osobę w 2008 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasie wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU.
8. W analizowanych grupach gospodarstw występowało duże zróżnicowanie, jak również istniała wyraźna różnica pomiędzy wynikami obliczonymi dla gospodarstwa średniego i wynikami określonej grupy gospodarstw rolnych (grupowanie według klas wielkości ekonomicznej oraz typów rolniczych).

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB